

Олена Іщенко, Світлана Логачевська

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Ч А С Т И Н А П Е Р Ш А

НОВА
УКРАЇНСЬКА
ШКОЛА

2
клас

Видавництво
Літера

Олена Іщенко
Світлана Логачевська

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 1

Рекомендовано Міністерством освіти
і науки України

Київ
Літера ЛТД
2019

УДК [811.161.2:028.1](075.2)

I-98

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407)
Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Відповідно до Типової освітньої програми колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна

Іщенко О. Л.

I-98 Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах) : Ч. 1 / О. Л. Іщенко, С. П. Логачевська. – Київ : Літера ЛТД, 2019. – 96 с.

ISBN 978-966-945-064-7

ISBN 978-966-945-065-4 Ч. 1

Підручник «Українська мова та читання» є частиною комплекту, до якого входять підручники «Я досліджую світ» (автори: О. Л. Іщенко, О. М. Ващенко, Л. В. Романенко, К. А. Романенко, О. М. Кліщ) та «Математика» (автори: С. П. Логачевська, Т. А. Логачевська, О. А. Комар). Тематична синхронізація трьох підручників забезпечує реалізацію принципу наскрізної інтеграції.

Календарно-тематичне планування та наочні матеріали для вільного завантаження на сайті e-litera.com.ua

УДК [811.161.2:028.1](075.2)

ISBN 978-966-945-064-7

ISBN 978-966-945-065-4 Ч. 1

© Іщенко О. Л., Логачевська С. П., 2019

© «Літера ЛТД», 2019

Навчальне видання

**Іщенко Олена Леонідівна
Логачевська Світлана Панасівна**

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Ілюстративний матеріал підручника використано відповідно до умов стандартної ліцензії shutterstock.com

Відповідальна за випуск **О. О. Бородіна**

Підп. до друку 08.05.2019. Формат 84×108/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 10,08. Обл.-вид. арк. 8,30. Наклад 17 726 пр. Зам.

Видавництво «Літера ЛТД».

Україна, 03057, м. Київ, вул. Нестерова, 3, оф. 508.

Тел. для довідок: (044) 456-40-21.

Свідоцтво про реєстрацію № 923 від 22.05.2002 р.

Віддруковано у ТОВ «Фактор-Друк».

61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51, тел. (057) 717-51-85.

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького

Слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ДОРОГІ ДІТИ!

На уроках української мови
ви будете читати цікаві книжки,
самі створюватимете тексти,
будете спілкуватися на різні теми.

Навчання – це праця, терпіння
й зусилля. І велика радість відкриттів.
А ви тільки на початку шляху.
Ви будете вчитися працювати разом,
допомагати одне одному. Це ті вміння,
які потрібні кожному.

Тож читайте, пишiть, мiркуйте –
i опануйте українську мову.
Вам сподобається.

Автори

ЯК ПОБУДОВАНО ПІДРУЧНИК

5 РУБРИК

позначають провідний вид діяльності на уроці:

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

ПРАВИЛО

РОБОТА В ПАРАХ

ПАМ'ЯТКА

Аналізуємо і створюємо інфографіку.

ТЕМАТИКА ТВОРІВ ДЛЯ ЧИТАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЄ ТЕМАМ МІСЯЦЯ В ПІДРУЧНИКУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

СКЛАДАЄМО ТЕКСТИ

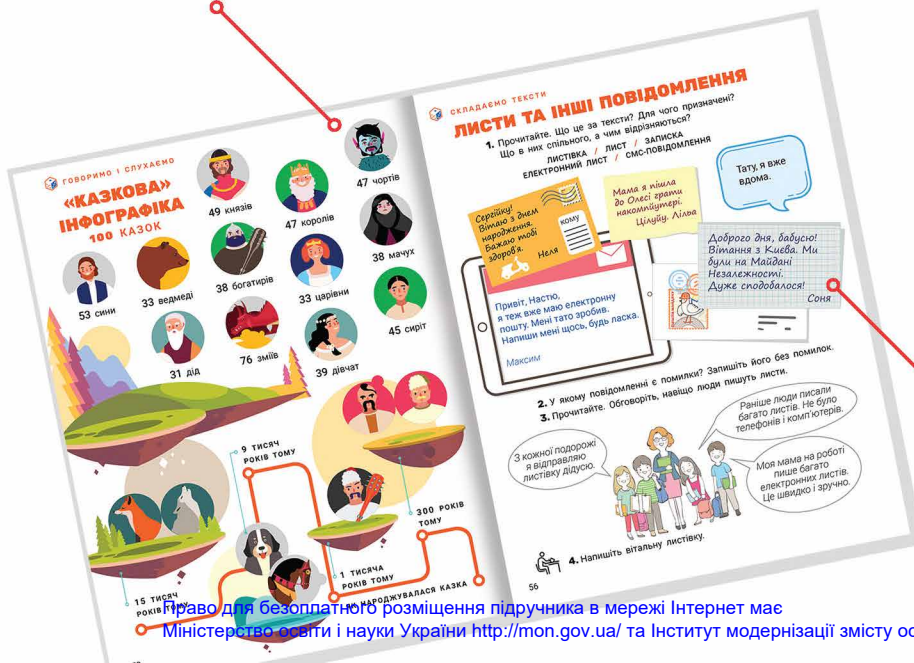

ВЧИМО МОВУ

Читаємо цікаві, веселі твори. Переконаємося, що читання — величезне задоволення.

Вчимося писати різноманітні повідомлення.

Обговорюємо важливі й серйозні теми. Вчимося переконувати й поважати думку інших.

Вчимося доброзичливо спілкуватися.

Висловлюємо власну думку.

Презентуємо результати своєї роботи.

ЧИТАСМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ШПАКИ І ШПАЧЕНЯТА
Сидять шпак і шпаченята,
І дощик цілком на них.
Вже скоро будуть відлітати,
Беруть усю — старих, малих.
Сидять і дивляться дорозі,
Де що не крок — раптом горіх.
А їм летти завтра з дому
О цій небезпечній порі!
Летити далеко і пилити:
— Чи ми полюбимося ще...
Сидять шпак і шпаченята,
А дощик робиться дощем.

Галина Кирич

ВЕСЛУХНЯНИЙ ДОЩИК
Казала мамачоці
Малому Дощику-сичоку:
— Посиди хвилину тихо,
Посиди тобі сорочку.
Та лоси знайшла хмарину,
Сорочку з неї пошила.
То неслухана дитина
І слух вже не лишала.
А за порогом Хуга
Погналась за Дощиком слідом —
Змерз без сорочки Дощик
І випав на землю синюх.

Галина Мавик

***
Непомітно з'явилася осінь —
День коротшим став шодоби.
Глянь: берію уже — злотокосі
І в дубів багрянють чуби.
Вже у теплі краї відлітати
Сонцелюби — дівачі журавлі,
Не страшні їм тепер заметлі,
На далекій південній землі.

Валентин Білош

***
Вітер з поковилим листком
Гривється в котикамишки.
То поженється біжком,
То підрається нишком.
Ну, а коли співає,
Буде, дітки,
Зима.

Віктор Терек

1. Про яку пору року йдеться у вірші? Чому ви так думаете?
2. Чи є у вірша незнайомі слова? Що допомогло зрозуміти їхнє значення?
3. Що ви бачите, слухаючи вірш? Що чуєте? Якби ви вибрали музику до цих віршів — якою б вона була?
4. У яких віршах про життя природи розповідається як про живі істоти? Назвіть приклади.
5. Порівняйте два перші і два останні рядки віршів «Шпак і шпаченята». Про які зміни в природі вони розповідають?
6. Спробуйте переказати вірш. Чи однакове враження від віршів та їх переказу? Що є у віршах такого, чого немає в переказі?
7. Порівняйте вірш та оповідь (але, попередні сторінки), де розповідають про події, розповіді про події, а де — передають почуття, настрої?

ОСЛАБИМО ТЕКСТ

ДЛЯ ЧОГО МИ ЧИТАСМО КНИЖКИ

У книжках є багато гарногого.
Я читаю, щоб більше знати.
У кожній книжці є щось цікаве.
У кожній книжці є багато гарногого.
А мені просто цікаво.

1. Для чого люди читають? А для чого читаете ви?
2. Прочитайте. Знайдіть питання речення. Напишіть відповідь.
Андрій читав «Дивосюжні пригоди в Лісовій школі» Всеволода Нестайка. Оксана читав книжку Галини Кирич «Мій тато став зрідкою». Іван читав «Енциклопедію техніки». А яку книжку читаете ви?

У реченні назву книжки пишемо з великої літери і в лапках.

3. Складіть аркуш задоволення і напишіть про свою улюблену книжку за зразком. Яку важливу інформацію пропустите злочинці?

45

ЧИТАСМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ЧОМУ ІЖАЧКА НІХТО НЕ ГЛАДИТЬ

Шов собі іжачок сільською вулицю.
Бачить, а там хлопчик цуцця гладить,
а те радіє-радіє! Позаздрив іжачок цуцця і та й пішов далі.
Іде та й іде. Аж глядзь — на лавочці дівчинка сидить і кішечку гладить. А кішечка — радіє-радіє, хвостиком вертить і муркоче.
Позаздрив іжачок кішечці та й пішов далі.
Іде іжачок полем. Стоїть жінка, упряжений до воза, а поруч пазубок. Хлопець коня гладить, а той радіє-радіє, аж гривую трясє.
Позаздрив іжачок коневі та й пішов далі. Іде він та й іде, і ніхто йому більше не трапляється — лише поле доволка. Злинився іжачок та й подумав: «А чому ж мене ніхто не гладить?»
Сів іжачок на морючок. Посумував-посумував та й заплакав. Гірко йому стало, що його ніхто не гладить. «Я ж і добрий, і чамний, а мене ніхто не гладить, — сумував іжачок.
Підбігла до нього сіренька Мишка. Витрала йому слізки хустинкою. «Ти чому плачеш?» — запитала. «А мене ніхто не гладить» — похалився іжачок. «Мене теж ніхто не гладить, але ж я не плачу» — сказала Мишка. «А чому тебе не гладять?» — запитав іжачок. «Бо я не свійська, а дика. А диким не гладять. Їх бояться» — пояснила Мишка. «А я теж дикий!» — запитав іжачок. «Звичайно», — відповіла Мишка. «Ну і добре», — сказав іжачок і запитав Мишку до себе в гості.
І пішли вони до іжачка в гості. І чай пили, і горішки з яблучками їли. І вилася іжачку ніколи не сумувати, що його ніхто не гладить.

Андрій Хризов

Морючок (морі) — густа молоді трава.

***
Як змінюється настрої іжачка протягом казки?
Навіщо іжачку потрібно, щоб його гладили?
Розкажіть розмову іжачка і Мишки.
Слово дикий має багато значень: неприручений, вільний, некультурний, сором'язливий, нестримний. У якому значенні його вживає Мишка?
Чим має похвартувати іжачок, щоб його теж гладили?
Якже прислів'я найбільше підходить до казки?
Друга у скруті планувать.
Воля аз скербі дорожня.
У гостях добре, а вдома ліпше.

47

Досліджуємо мову.

Збагачуємо словниковий запас.

Вчимося говорити і писати грамотно, знаходити і виправляти помилки.

Вчимося вчитися: працюємо самостійно, використовуючи пам'ятки.

МАТЕРІАЛИ ДО УРОКІВ АУДІОСУПРОВОДУ e-litera.com.ua

Назви міст, сіл, річок, озер, морів, гір, імена людей, клички тварин пишуть з великої букви.

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

ЗНОВУ В ШКОЛІ

1. Хто зображений на малюнку? Що відбувається на малюнку? Коли і де відбуваються події?
2. Прочитайте розмови дітей. Що говорить про дітей їхнє мовлення?
3. Поясніть, чому деякі слова (не на початку речення) написано з великої букви. Спишіть їх.
4. Розкажіть одним реченням, що вам найбільше сподобалося влітку.

Речення поділяють на розповідні (.), питальні (?) та спонукальні (.). У кінці речень, які вимовляються із сильним емоційним почуттям, ставимо знак оклику (!).

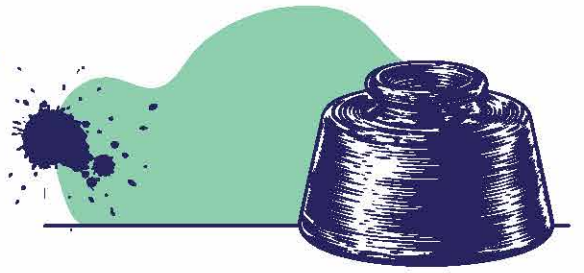
5. Знайдіть:

- речення, у якому щось розповідається, повідомляється (розповідне);
  - речення-запитання (питальне);
  - речення – прохання або наказ (спонукальне).
- Поясніть розділові знаки в кінці речень.

6. Виберіть завдання.

- А.** Спишіть по одному реченню кожного типу. Перед цим прочитайте пам'ятку «Як я списую речення» (див. електронний додаток).
- Б.** Запишіть по одному розповідному, питальному і спонукальному реченню на тему «Зустріч після літа».

ГАЛОЧКА

Галочці дуже хотілося швидше до школи. Маленькою нецікаво бути. Сама нікуди не ходи. Одягай, що мама скаже.

Коли вона буде дорослою, супу і хліба не їстиме ніколи, нізащо. Ніколи не спатиме і щодня буде ходити в кіно.

От Галі купили портфель, книжки, зошити, пера і, головне, пенал. Це вже справжня школярка, коли пенал!

Все приготували ще звечора: новий портфель, коричневу форму, фартушок. І, як належить усім семирічним, у цей день Галя прокинулася о шостій годині і вже не дала нікому спати.

Мама, як навмисне, повільно одягається і надто повільно йде. А Галочка поспішає. Галочка іде горда, зовсім як доросла. І всі бачать, що вона вперше йде до школи.

От і школа — з великими вікнами, великим двором. У дворі бігають діти, багато дітей, бо це велика школа-десятирічка — значить, цілих десять класів!

Коли задзвонив дзвоник, молода чорнява вчителька покликала:

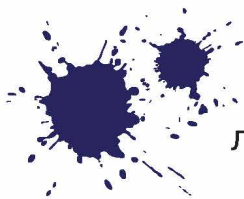
— Перший клас, до мене! Мене звать Олена Пилипівна. Зараз ми послухаємо, що скаже директор, і підемо у свій клас.

На ганок вийшов сивий старий директор з квітами в руках — і усміхнувся привітно дітям. Усі, навіть десятикласники, враз замовкли. Він зразу сподобався Галочці.

— Ходімо, діти, до школи, почнемо новий навчальний рік! — сказав він. — Хай першими йдуть маленькі, новачки. Хай вони полюблять нашу школу і будуть хорошими учнями...

Галю посадили з біленькою Галею, і вони дуже швидко подружилися. А Олена Пилипівна всіх розпитувала, хто де влітку був, хто вміє читати, які книжки знає.

Всім хотілося відповідати, і всі говорили разом. А біленька Галочка аж підстрибувала:

— Я дуже люблю казки, ой, так люблю казки...

Олена Пилипівна сказала: якщо хто хоче говорити, хай руку підніме. А то коли всі разом відповідають — нічого розібрати не можна.

Це Галі дуже сподобалося. Вона весь час піднімала руку, а під кінець — обидві руки. Вона читала вже багато книжок, і їй хотілося про всі розказати.

«От хороше в школі! — подумала Галочка. — І весело як, і дітей багато, і аж нітрішечки не страшно».

За Оксаною Іваненко

1. Чи в наш час відбуваються описані події? Чому ви так думаєте?
2. Чому оповідання називається «Галочка»? Як назва показує ставлення авторки до своєї героїні? Як ще можна назвати оповідання?
3. Що зображено на малюнках? На що ви звернули увагу найперше? Чому? Чим допомогли вам ілюстрації?
4. Розкажіть про Галочку. Використовуйте слова — назви предметів (**хто** вона?), назви ознак (**яка** вона?), назви дій (**що робить?**).
5. Пригадайте себе рік тому. Порівняйте себе і Галочку — зовнішній вигляд, вік, настрій, почуття.
6. Колективно заповніть таблицю на дошці.

Ми і Галочка

Спільне	Відмінне
---------	----------

7. Прочитайте план. Чи відповідає він тексту? Запишіть пункти плану правильно. Виберіть один пункт плану і стисло перекажіть текст.
  1. На шкільному подвір'ї.
  2. Швидше до школи!
  3. Підготовка до школи.
  4. У класі.

ВЧИМОСЯ ПИСАТИ ДИКТАНТ У ПАРІ

1. Які імена згадуються в оповіданні «Галочка»? Як вони пишуться? Запишіть у зошит імена й по батькові своїх учителів.

2. Прочитайте. Знайдіть пари імен.

Галя, Вадим, Тарасик, Петро, Галочка, Тарас,
Катруся, Вадимко, Катерина, Петрусь.

3. Утворіть зменшувальні форми від імен дітей вашого класу – п'ять із них запишіть.

4. Замініть кожне визначення одним словом.
(Читайте і відповідайте по черзі.)

1. Заплічна сумка. **2.** Зшиті аркуші чистого паперу в обкладинці для писання або малювання. **3.** Довга коробочка, футляр для зберігання ручок, олівців. **4.** Тоненька паличка графіту або сухої фарби у дерев'яній оправі, якою пишуть, малюють. **5.** Письмове приладдя – паличка, у яку вставляється стрижень. **6.** Попередній, чорновий текст.

5. Прочитайте, як писати диктант у парі. Напишіть словниковий диктант «Шкільні слова».

Ми читаємо слова або текст **разом**. Потім **домовляємося**, хто пише першим. Якщо я, то диктує партнер. Ми **одразу перевіряємо** написане. Якщо у слові помилка, я **виправляю** її і **пишу** слово ще раз. Після того ми **мінємося**.

Рю**з**ак, зошит, **п**енал, оліве**ц**ь, ручка, **ч**ернетка.

6. Доберіть до кожного слова диктанту слово-ознаку за зразком:
Олівець (який?) простий.

Леся

МОЖНА:
СПІЛКУВАТИСЯ СТРИБАТИ ЧЕРЕЗ
СКАКАЛКУ, ГРАТИ У ФУТБОЛ.

НЕ МОЖНА:
БИТИСЯ, ЛІЗТИ НА ПАРКАН,
КИДАТИСЯ РІЗНИМИ ПРЕДМЕТАМИ.

Сашко

ЯК ПОВОДИТИСЯ НА ПЕРЕВІ

МОЖНА **НЕ МОЖНА**

СПІЛКУВАТИСЯ БИТИСЯ

СТРИБАТИ ЧЕРЕЗ ЛІЗТИ НА ПАРКАН

СКАКАЛКУ

ГРАТИ У ФУТБОЛ КИДАТИСЯ РІЗНИМИ ПРЕДМЕТАМИ

СКЛАДАЄМО ТЕКСТИ

СТВОРЮЄМО ПЛАКАТИ

1. Порівняйте плакати. Зверніть увагу на зміст і оформлення. Які відмінності ви помітили?
2. Запишіть, чий плакат вам більше сподобався.
Мені сподобався ... . Він кращий, тому що ... .
3. Прочитайте пам'ятку.

ЯК СТОРИТИ ПЛАКАТ

1. Я планую, що має бути на плакаті.
  2. Я роблю плакат: виділяю заголовок; пишу короткі тексти; пишу чітко, великими буквами; роблю малюнки, які інформують і прикрашають.
  3. Я перечитую текст. Якщо потрібно — виправляю помилки і доповнюю.
4. Створіть плакат «Як поводитися на уроці». Скористайтеся словами в рамках.

Не перебивати

Піднімати руку

Не заважати

Уважно слухати

Поважати інших

ЧИТАЄМО ТА
ОБГОВОРЮЄМО

ШКОЛА В УКРАЇНІ 100 РОКІВ ТОМУ

1. Прочитайте текст і розгляньте фотографію.
Дайте відповіді на запитання.

Цій фотографії понад 100 років. У той час в Україні було набагато менше шкіл, ніж сьогодні. Із кожних 100 людей не вміли читати і писати 70. Українські землі тоді належали до різних держав. І не всі українські діти могли навчатися рідною мовою.

Світлину зроблено в 1916 році. На ній зображено школу, яку організували на Волині Українські січові стрільці. У школі були такі предмети: письмо, читання, Закон Божий, математика, співи, руханка (фізкультура), історія України, ручна праця, німецька мова, малювання.

- А. Що зображено на фото?
  - Б. На що ви звернули увагу найперше? Чому?
  - В. Придивіться до фото. Про що ви б хотіли більше дізнатися?
  - Г. Чим клас на світлині схожий на ваш, а чим відрізняється?
2. Запишіть відповіді на два запитання.

ВИДІЛЯЄМО РЕЧЕННЯ

1. Скільки тут речень? Читайте і після кожного речення легко стукайте олівцем по парті й робіть паузу.

Вчителька пише Діти катаються на роликах Кіт нявчить Тато співає Олег читає Соня говорить по телефону Прилетіла пташка

2. Усно доповніть кожне речення за зразком. Одне доповнене речення запишіть.

Вчителька пише. Наша вчителька пише маркером на дошці.

3. Прочитайте слова. Чи можна з них скласти речення? Що для цього треба зробити?

діти Женья на субота народження день у запросити

4. Прочитайте текст – по черзі по одному реченню. Спишіть. Починайте записувати речення з великої букви. У кінці речення ставте крапку.

Мене звати Таня мені 7 років у мене довге біляве волосся мої очі сірого кольору я люблю піцу і апельсини я хочу стати перукарем

5. Перевірте разом роботу одне одного. Виправте помилки.

6. За зразком вправи 4 напишіть розповідь про себе.

ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

ВИВЧАЄМО РОЗКЛАД

Привіт! Я Данило.
Це мій розклад уроків.

1. Ознайомтеся з розкладом.
Дайте відповідь на запитання.

	ПОНЕДІЛОК	ВІТРОК	СЕРЕДА	ЧЕТВЕР	П'ЯТНИЦЯ
1	Я досліджую світ	Я досліджую світ	Я досліджую світ	Я досліджую світ	Я досліджую світ
2	Українська мова	Англійська мова	Українська мова	Українська мова	Англійська мова
3	Математика	Математика	Математика	Музичне мистецтво	Фізкультура
4	Фізкультура	Українська мова	Фізкультура	Образотворче мистецтво	Українська мова
5	Я досліджую світ		Я досліджую світ		

Субота
Неділя

- А. У які дні в Данила найбільше уроків?
- Б. Який предмет у Данила у вівторок на третьому уроці?
- В. Данило дуже любить малювати. У який день тижня він особливо радісно йде до школи?
- Г. Який урок у класі Данила буває двічі на день?

2. Прочитайте назви днів тижня в розкладі. Яких не вистачає? Чому? Спробуйте пояснити, чому дні тижня мають такі назви.

3. Напишіть диктант «Дні тижня».

4. На окремому аркуші напишіть для свого товариша три запитання про розклад уроків вашого класу. Вдома дайте письмову відповідь на запитання одне одного.

ТИЖДЕНЬ

Семеро дітей у тижня —
Ну й сімейка дивовижна!

Аж ніяк не може тато
Всіх докупи поспликати:

Понеділок десь мандрує
І kota в мішку¹ купує.

А Вівторок з Середою
Носять рéшето з водою².

А Четвер заліз на гірку,
Щоб зашити в небі дірку.

П'ятниця скінчила б працю,
Та не знає, за що браться.

Задоволена Субота:
«Отака у нас робота!»

Разом всі пішли зраділі
Відпочити до Неділі.

Тиждень бродить по присілку³:
— Де б знайти хоч Понеділка?

Понеділок десь мандрує
І kota в мішку купує...

Ян Бжехва. Переклад Наталі Забіли

1. Чому батько не може зібрати дітей докупи?
2. Знайдіть рядки, які повторюються. Навіщо це потрібно?
3. Прочитайте слова, що римуються. Знайдіть серед них такі, що відрізняються одним звуком; слово, що пишеться не так, як вимовляється.

¹ Невідомо що.

² Марнують час.

³ Невелике село,
розташоване поблизу
більшого, або частина
великого села.

УРОК ПРЕДМЕТІВ

— Завтра, — сказала вчителька, — у нас буде урок предметів. Принесіть з дому якийсь предмет. Бажано — сувенір із мандрівки. Ми все роздивимося, поговоримо. Кожен розповість, звідки його предмет, які спогади з ним пов'язані.

— Що саме треба принести? — запитав Клод учительку.

— Це має бути щось цікаве. Наприклад, колись один учень приніс кістку зі скелета динозавра, яку його дядько знайшов під час розкопок.

За порадою тата я взяв із серванта велику мушлю.

Наступного дня до уроку ніхто не хотів нічого показувати. Лише Жоакім витяг такого класного ножа, що годі собі уявити. То був ніж для розрізання паперу — із самої Іспанії.

Аж тут не знати звідки вигулькнув директор:

— Я тисячу разів казав не приносити до школи небезпечних речей!

— Але, — запротестував Жоакім, — я його приніс, бо так сказала вчителька!

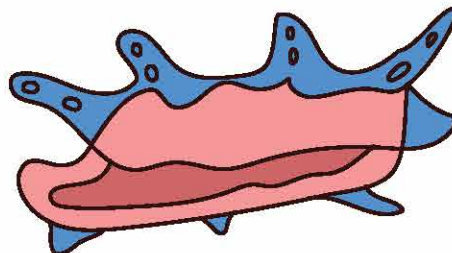
— Що? — здивувався директор. — Вчителька просила принести зброю?

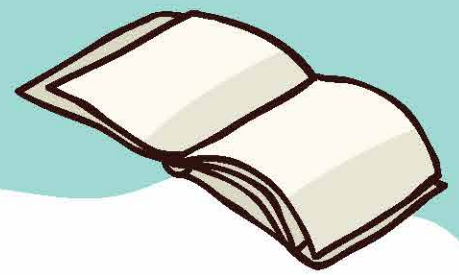
Ножа директор таки забрав. Однак учителька обіцяла все залагодити. Хоча принести ножа — і справді не найкраща ідея.

Тим часом ми повикладали на парти свої предмети. Альсест приніс меню з ресторану, де вони смачно пообідали разом з батьками. Ед — листівку з краєвидами Лазурового берега. Аньян — книжку з географії, куплену влітку. Клод нічого не приніс. Він думав, що можна лише кістки динозавра. А Мексан і Рюфюс принесли по мушлі!

— А в мене сувенір зі Швейцарії, — аж світився від гордоців Давид. — Це золотий годинник, який тато там купив.

— Господи! — застогнала вчителька. — А тато знає, що ти його приніс?

— Ні, але я поясню, що це ви просили. І він не буде сваритися.

— А мій тато сваритиметься, якщо не знайде ножа, — попередив Жоаким.

— Ой! — зарепетував Давид. — Мій годинник пропав!

Годинника шукали всім класом. Мексан скинув мою мушлю, і я його стукнув. Учителька нас полаяла і залишила після уроків...

Та все скінчилося якнайкраще. Годинник знайшовся за підкладкою куртки. Директор повернув ножа. А вчителька скасувала покарання.

Це був чудовий урок. Вчителька сказала, що завдяки предметам, які ми принесли, вона запам'ятає його надовго.

*Рене Госінні, Жан-Жак Сампе. Пригоди малого Ніколя.
Переклад Зої та Олени Борисюк*

1. Це серйозний чи смішний текст? Чому ви так думаєте?
2. Відгадайте слова за їхнім значенням. Слова запишіть. Перевірте себе, знайшовши слова в оповіданні «Урок предметів».

1. Аркуш із переліком страв і напоїв.
2. Річ, пов'язана зі спогадами про когось чи про щось.
3. Раптово, швидко з'явитися звідки-небудь.
4. Шафа для зберігання посуду.
5. Тверде захисне покриття слимаків, молюсків.

3. Хто є оповідачем у творі? Як ми можемо дізнатися його ім'я?

4. Чиї голоси, крім оповідача, ми чуємо в оповіданні?

5. Знайдіть і прочитайте за особами розмови директора школи і Жоакима; вчительки і Давида (на вибір).

6. Уявіть, що про урок предметів розповідають Жоаким, Давид і вчителька. Чи однаковими будуть їхні розповіді? Розкажіть про урок предметів від їхнього імені.

7. Чи сподобався урок Ніколя? Чому, на вашу думку? А чи задоволена уроком учителька?

СКЛАДАЄМО РЕЧЕННЯ

Розділові знаки
підказують, як треба
читати речення.

предмет

1. Напишіть відповідь на запитання «Що я принесу на урок предметів і чому?».

2. Прочитайте в електронному додатку пам'ятку «Як я аналізую текст товариша». Проаналізуйте тексти одне одного.

3. Прочитайте і спишіть, записуючи слова в реченні окремо одне від одного. Поставте потрібні розділові знаки в кінці кожного речення. Визначте тип речень.

A. Мій | годинник | пропав | а | в | кишені | немає | я | вже | там | шукав

B. Що мені взяти до школи вів'язь мимушлюя гордо понісна урок мушлю

4. Прочитайте запитання і відповіді, роблячи наголос на виділених словах.

Хто їде в музей у суботу?
Ви їдете чи йдете в музей у суботу?
Куди ви їдете в суботу?
Коли ви їдете в музей?

Ми їдемо в музей у суботу.
Ми **їдемо** в музей у суботу.
Ми їдемо **в музей** у суботу.
Ми їдемо в музей **у суботу**.

5. Складіть і запишіть три речення. Визначте мету кожного речення.

Повідомте батькам, що ви йдете в неділю на екскурсію.
Запитайте товариша, чи він їде в неділю на екскурсію.
Попросіть друга піти з вашим класом у неділю на екскурсію.

6. Знайдіть в оповіданні «Урок предметів» речення зі знаком оклику (оклічні). Прочитайте їх виразно. Поясніть, для чого слугує цей знак.

7. Випишіть з оповідання «Урок предметів» по одному розповідному, питальному і спонукальному реченню. Поясніть уживання розділових знаків.

ДІАЛОГ І МОНОЛОГ

1. Прочитайте мовчки, а потім за особами. Голоси скількох осіб можна почути в наведених уривках? Хто це може бути?

- Привіт! Ти записався на плавання?
- Так, перше заняття сьогодні о другій.
- Почекай мене після уроків, будь ласка.
- Добре. Я буду на вулиці, біля школи. Бувай!

будь ласка

– Діти! Плавання не тільки загартує вас, сформує правильну поставу. Плавання – це велика радість і задоволення.

Діалог – розмова двох або кількох осіб.

Монолог – мовлення однієї особи, звернене до слухачів або до себе. Слова кожної особи називаються реплікою.

2. Прочитайте. Запишіть у формі діалогу.

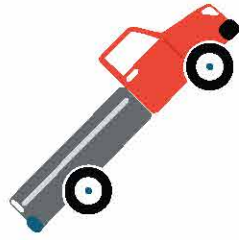
3. Знайдіть і виразно прочитайте монолог директора школи (оповідання «Галочка»), діалог директора школи та Жоакима («Урок предметів»).

4. Уявіть, що ви не були в школі через хворобу і хочете дізнатися домашнє завдання. Складіть і запишіть діалог – телефонну розмову. Розіграйте її.

5. Випишіть діалог з української народної казки.

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ДИВНИЙ ЗВІР

У хаті в нас з недавніх пір
Завівся дуже дивний звір.
Живе собі і геть не йде.
Зовуть його —
Не-Знаю-Де.
Учора, тільки я заснув,—
Мої штанці він проковтнув!
Та що там ті одні штанці!
А кольорові олівці?
А мій новесенький блокнот?
А синій зошит мій для нот?
Хустинок — п'ять,
Шкарпеток — шість!
Він і мене вже скоро з'їсть!
Цукерки я йому носив!
— Облиш мене! — його просив.
Усе дарма! Усе дарма!
Прокинусь — знов чогось нема!

— Ні, з мене досить! —
Я сказав
І за речами
Стежить став.
В шухляду
Клав я олівці
І вішав на стілець
Штанці.
Безладдя
Звів я нанівець —
І звірові настав кінець.

Галина Малик

1. Ким насправді був дивний звір? Навіщо, на вашу думку, Галина Малик написала цього вірша?
2. Дайте відповідь на кожне запитання одним реченням:
З чого все почалося? Що трапилося? Чим все закінчилося?
3. На скільки частин можна поділити вірш?
Що буде, якщо ці частини поміняти місцями?
4. Запишіть відповідь на запитання:
«Що треба робити, щоб у вас не завівся дивний звір?»

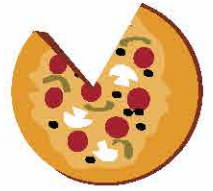

РЕЧЕННЯ І ТЕКСТ

1. Що із записаного є реченням? Поясніть свою думку.

мої штанці
Мої штанці він проковтнув!

Мій для нот
Де мій зошит для нот?

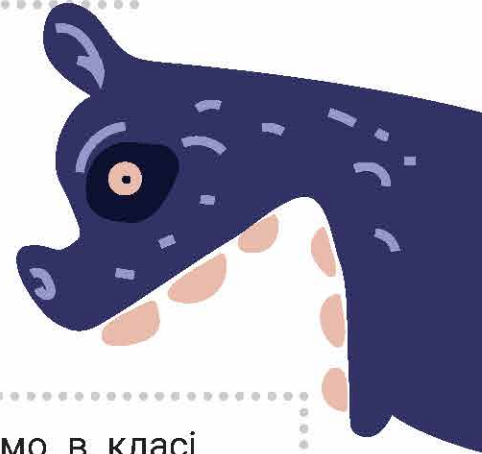
2. Складіть речення зі слів. Визначте тип речень (розповідне, питальне, спонукальне).

Дуже, нас, звір, у, завівся, дивний.
Мій, подівся, блокнот, де?
На, штанці, повісь, стілець.

3. Що із записаного є текстом?
До чого можна дібрати заголовок? Який?

У суботу в нас велике прибирання. Тато миє підлогу. Мама прасує білизну й одяг. Я витираю пил. Ми любимо чистоту і порядок.

Ми прибираємо в класі. Перший урок — математика. У вересні йдуть дощі. Як весело в школі!

У **тексті** речення зв'язані між собою за змістом. До тексту можна дібрати **заголовок**.

4. Прочитайте тексти. Доберіть заголовки з рамок. Один текст із заголовком спишіть (див. в електронному додатку пам'ятку «Як я списую текст»).

Вдалий похід

Невдалий похід

Учні 2-Б класу пішли в похід до лісу. Вони хотіли назбирати каштанів і жолудів. Раптом почався дощ. Треба було повертатися до школи.

Учні 2-А класу пішли в ліс. Вони збирали осінні листочки. Потім грали в м'яча. Після того з'їли бутерброди. Усім сподобалося в поході.

**ДОБИРАЄМО
ЗАГОЛОВОК**

**ДІВЧИНКА І ДЗЕРКАЛО
ПЕСИК І ДЗЕРКАЛО
ДЗЕРКАЛО**

- 1.** Прочитайте оповідання. Виберіть заголовок з рамки.

Песик побачив у дзеркалі себе. «Привіт! Як тебе звати?»

Незнайомець так само тієї ж миті спитав у нього.

Собачка почав гавкати. І незнайомець загавкав!

«Який нахаба! — думав песик. — Хіба так поводяться?»

І захотів песик понюхати нахабу. Та де там! Навколо саме тільки скло. Просунув носик за дзеркало.

А дівчинка це побачила й усміхнулася. Вона вже знала, що за дзеркалом нічого нема.

Лідія Повх

- 2.** Розгляньте малюнки. У якому порядку вони мають бути розташовані? Доберіть до ілюстрацій речення з оповідання.

- 3.** Прочитайте оповідання. Придумайте заголовок.

Поясніть свою думку.

Ішов сніг. Старий пес з будки ліниво спостерігав за сніжинками.

«Навіщо цей сніг? — позіхнув. — Тільки болячки від нього — кашель, нежить...»

А цуценя аж стрибало від радості й ловило сніжинки ротом. — Гав! Гав!

Раділо цуценя снігові, раділо зимі.

От яким різним був сніг для старого пса і цуценяти!

Лідія Повх

- 4.** Розкажіть, які ілюстрації ви б намалювали до оповідання.

- 5.** Випишіть з обох оповідань слова, якими письменниця називає собаку. Усно поясніть значення цих слів.

БУДОВА ТЕКСТУ-РОЗПОВІДІ

1. Прочитайте. Доведіть, що це текст. Чому він називається текст-розповідь? На які частини його можна поділити?

КОТИК І КВІТИ

Наближався Мамин день. Хлопчик вирішив подарувати мамі малюнок.

Розклав фарби, поклав на стіл папір. А котик розлив фарбу і забруднив у ній лапки! Пройшовся по столу — на папері залишились сині сліди. Хлопчик подумав і домалював до слідів пелюстки.

Прийшла мама.

— Ой які гарні квіти! Хто ж це їх намалював? Хлопчик і котик разом сказали: «Ми!»

Лідія Повх

Зачин (з чого все почалося?)

Основна частина (що трапилось?)

Кінцівка (чим усе закінчилось?)

2. Прочитайте. Знайдіть серед уривків текстів зачини. Один зачин спишіть. Усно поясніть, що ви з нього дізналися.

У неділю я пішла в гості до Нелі.

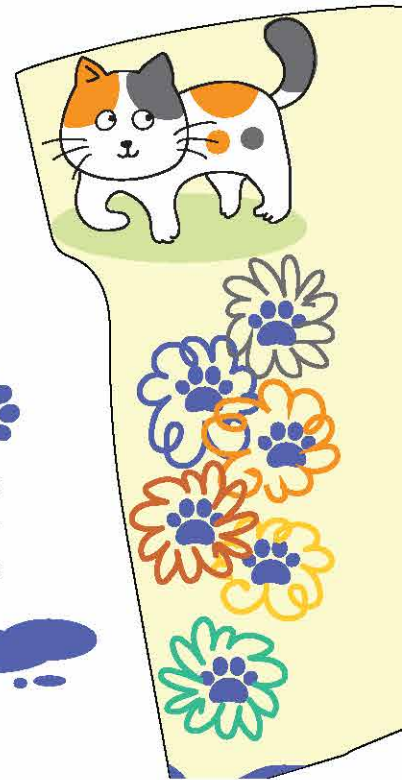
Мабуть, і досі вони живуть мирно і щасливо.

Песик і киця сиділи на дивані та вигадували, що б такого утнути.

Після обіду всі повернулися додому. То був прекрасний день.

3. Прочитайте. Придумайте кінцівку і назву. Кінцівку запишіть.

Сьогодні у Юлі день народження. Вона прокинулася і радісно вибігла на кухню. Тато снідав і щось читав у телефоні. Юля ледве стримала сльози. Невже забули? Аж тут двері відчинилися. То були мама, бабуся, Сергій — з тортом і подарунками. Разом з татом вони закричали: «З днем народження!»

Часто у зачинах розповідається, де і коли сталася подія, хто є головним героєм.

МАНЮСІНЬКА

Далеко в горах, за лісами
Хатиночка привітна,
В хатині тій під деревами
Жила вдова самітна.

Аби нудьгу всю відігнати,
Що мучила стареньку,
Вона хотіла конче мати
Дитиночку маленьку.

Та не таку, як інші діти,
Але мале-маленьке,
В горісі щоб могло сидіти,
Манюсіньке, тоненьке.

Пішла вона до ворожбитки,
Грошей дає їй жменю,
Стара знайшла у клунку швидко
Десь зернятко ячменю.

— Візьми і посади у грядку.
Садити, мабуть, вмієш?
Тож матимеш мале дитятко,
Якому ти зрадієш.

Вдова зерня те посадила,
Щось наче промовляє,
Росою ранньою скропила.
І от стебло — зростає...

І на очах о тій хвилині
Зросла прегарна квітка,
А пелюстки великі, сині,
Які побачиш зрідка.

Вдова ту квітку оглядає
І гладить стебелинку.
Аж квітка миттю вибухає,
А в пелюстках – дитинка.

І зразу ручки простягало
Малесеньке дівчатко,
Вдова до нього промовляла:
«Моє ти серденьтко!»

Прегарне, миле, солоденьке,
Ще й усміхалось живо,
У півмізинчика маленьке,
Це небувале диво.

Вдова тепер щаслива мати,
Здобула, що бажала,
Дитинку стала годувати,
«Манюсінькою» звала.

До тексту-розповіді
можна поставити
питання «Що сталося?».
До тексту-опису можна
поставити питання
«Який, яка, яке, які?».

Василь Гренджа-Донський

1. Яку казку вам нагадав прочитаний уривок? Послухайте уривок із казки Ганса Крістіана Андерсена «Дюймовочка». Що ви помітили спільного й відмінного?
2. Яку частину казки ви прочитали – зачин, основну частину чи кінцівку?
3. Поставте запитання до прочитаного. Починайте їх словами **хто, що зробила, де, куди, навіщо**. Два речення-відповіді запишіть.
4. Якби ви створювали комікс до уривка, зі скількох малюнків він би складався? Опишіть їх або створіть комікс.
5. Уявіть розмову жінки і ворожбитки. Розіграйте її.
6. Випишіть слова-«родичі» слів **дитина** і **малий**. Поясніть, чим відрізняється значення слів у кожному ряду.
7. Знайдіть і прочитайте опис Манюсіньки. Чому, на вашу думку, письменник не використав ім'я Дюймовочка?

ПОЛІПШУЄМО ТЕКСТИ

1. Прочитайте. Зверніть увагу на виділені слова.
Як їх можна замінити?

Їй жінка вона

Одна **вдова** хотіла мати дитинку. Ворожбитка дала **вдові** зернятко. **Вдова** посадила зернятко. Із нього виросла квітка. У пелюстках **вдова** побачила гарненьку дівчинку. **Вдова** назвала її Манюсінькою.

2. Прочитайте. Обговоріть, як можна поліпшити текст. Придумайте заголовок.

Ми гуляли в лісі. Раптом просто на нас із куців вибіг величезний заєць. Заєць злякано став на задні лапи. Кілька секунд заєць дивився на нас. А потім як дременув – тільки того зайця й бачили.

3. Прочитайте. Спишіть, змінюючи початок речення. Придумайте заголовок.

Раптом І невдовзі Аж ось Після

Я залишився сам удома.
З'їв яблуко. Потім трохи почитав у ліжку. Потім заснув.
Потім мене розбудив якийсь звук. Потім я почув чийсь кроки й голоси. Потім загорілося світло.
Мої батьки повернулися додому.

Яке слово часто повторюється?

Варто замінити «потім» іншими словами.

4. Спишіть, замінюючи слова, що повторюються. Придумайте заголовок.

Вадим і Андрій – нерозлучні друзі. Друзі вчаться в одному класі. Друзі ходять на карате. У друзів спільні захоплення – книжки про динозаврів та комп'ютерні ігри.

СТВОРЮЄМО СТИСЛІ Й РОЗГОРНУТІ ОПИСИ

1. Порівняйте описи. Який із них стислий, а який – розгорнутий?

НАЗВА: Шпак звичайний

ДОВЖИНА ТІЛА: 19–22 см

МАСА: 60–90 г

ЗАБАРВЛЕННЯ ПІР'Я: чорне,
з малиновим або зеленим
блиском та білими цяточками

ВІДМІТНІ ОЗНАКИ: може відтво-
рювати різні звуки, мелодії
та голоси

Довжина тіла шпака 19–22 см.
Його маса 60–90 г. Шпаки
мають красиве забарвлення –
чорне, з малиновим або
зеленим блиском та білими
цяточками.

Ці пташки – вправні пародисти.
Вони можуть відтворювати різні
звуки, мелодії та голоси.

2. Прочитайте стислий опис білого лелеки. Розгляньте зображення.
Які факти про птаха ви дізналися з інфографіки?

ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ: 8–10 років

ДОВЖИНА ТІЛА: 80–100 см

РОЗМАХ КРИЛ: 200–220 см

МАСА: 3–5 кг

3. Користуючись стислим описом, опишіть
лелеку білого повними реченнями.

4. Виберіть завдання і виконайте його.

- A.** Складіть стислий опис перелітного птаха вашої місцевості.
- B.** Складіть розгорнутий опис перелітного птаха вашої місцевості.
- B.** Створіть інфографіку про перелітного птаха вашої місцевості.

ШПАКИ І ШПАЧЕНЯТА

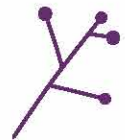
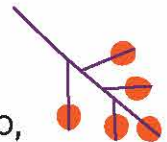
Сидять шпаки і шпаченята,
І дощик цяпає на них.
Вже скоро будуть відлітати,
Беруть усіх — старих, малих.
Сидять і дивляться додолу,
Де що не крок — лежить горіх.
А їм летіти завтра з дому
О цій негодяній порі!
Летіти довго і питати:
— Чи ми побачимося ще?..
Сидять шпаки і шпаченята,
А дощик робиться дощем.

Галина Кирпа

НЕСЛУХНЯНИЙ ДОЩИК

Казала мама-Дощица
Малому Дощу-синочку:
— Посидь-но хвилинку тихо,
Пошию тобі сорочку.
Та поки знайшла хмарину,
Сорочку з неї пошила,
То неслухняна дитина
І сліду вже не лишила.
А за порогом Хуга
Погналась за Дощиком слідом —
Змерз без сорочки Дощик
І випав на землю снігом.

Галина Малик

***

Непомітно з'явилася осінь —
День коротшим стає щодоби.
Глянь: берізки уже — злотокосі
І в дубів багрянють чуби.
Вже у теплі краї відлетіли
Сонцелюби — дзвінкі журавлі,
Не страшні їм тепер заметілі
На далекій південній землі.

Валентин Бичко

***

Вітер з пожовклим листком
Грається в котика-мишки.
То поженеться біжком,
То підкрадається нішком.
Ну, а коли спійма,
Буде, дітки,
Зима.

Віктор Терен

1. Про яку пору року йдеться у віршах? Чому ви так думаєте?
2. Чи є у віршах незнайомі слова? Що допомогло зрозуміти їхнє значення?
3. Що ви бачите, слухаючи вірші? Що чуєте? Якби ви добирали музику до цих віршів — якою б вона була?
4. У яких віршах про явища природи розповідається як про живі істоти? Наведіть приклади.
5. Порівняйте два перших і два останніх рядки вірша «Шпаки і шпаченята». Про які зміни в природі вони розповідають?
6. Спробуйте переказати вірші. Чи однакове враження від віршів та їх переказу? Що є у віршах такого, чого немає в переказі?
7. Порівняйте вірші та описи (див. попередні сторінки). Де головне — повідомити факти, розповісти про події, а де — передати почуття, настрої?

ЗВУКИ І БУКВИ. УКРАЇНСЬКА АБЕТКА

1. Скільки букв в українській абетці? Обговоріть, де в житті може знадобитися знання абетки (алфавіту).

2. Виберіть завдання.

- А.** Спишіть, заповнюючи пропуски.
Б. Розшифруйте повідомлення-загадку.

абетка
алфавіт
загадка

А.

А, б, _, г, _, д, е,
_, _, з, _, і, _, й, к,
_, м, н, _, _, р, _,
т, _, ф, х, _, ч, _,
щ, _, ю, я

Б.

15, 16, 32, 28
6, 19
3, 22, 12, 26
18, 1, 24, 15

1=А
2=Б

3. Розгляньте малюнок. Назвіть імена дітей, які потраплять у кожен список. Виберіть кожен по одному списку і запишіть імена за абеткою. Вимовте імена зі свого списку по звуках і по буквах. Складіть звукові схеми імен.

Дівчатка

1 Віра
2 ...

Хлопчики

1 Антон
2 ...

Біляві

1...
2 ...

В окулярах

1 ...
2 ...

4. Складіть алфавітний список того, що є у ваших рюкзаках. Коли може знадобитися цей список?

ПРАЦЮЄМО З ОРФОГРАФІЧНИМ СЛОВНИКОМ

1. Виберіть одну пару списків. Поясніть, як вони складені. Для чого можуть бути призначені? Яким списком, на вашу думку, зручніше користуватися?

			КОМАНДА 2-В		КОМАНДА 2-Д
Батон — 1 шт.	•	Буряк — 1 кг	•	Андрій	•
Буряк — 1 кг	•	Картопля — 1 кг	•	Таня	•
Йогурт — 2 шт.	•	Йогурт — 2 шт.	•	Ярина	•
Картопля — 1 кг	•	Кефір — 1 пл.	•	Віра	•
Кефір — 1 пл.	•	Хліб — 1 шт.	•	Максим	•
Хліб — 1 шт.	•	Батон — 1 шт.	•	Іван	•

2. Поясніть скорочення в першому списку. Знайдіть і спишіть слова, у яких можна зробити помилку. Підкресліть букви, які можна написати неправильно.
3. Які імена зі списку відповідають схемам?

Запишіть імена і схеми. Вимовте імена по буквах і по звуках.

Неможливо все знати і пам'ятати. Щоб перевірити, як писати слово, звертайтеся до орфографічного словника.

4. Перевірте за орфографічним словником, яку букву писати. Спочатку кожен шукає слово з однією із запропонованих букв. Потім записує слово правильно.

В^и_ершки, п^и_еріжки, в^и_ечеря, ц^и_ебуля, бут^и_ерброд, п^и_ероги, д^и_еруни, в^и_ермішель.

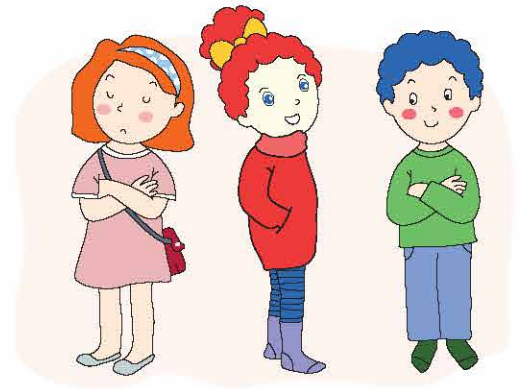

5. Які подарунки ви хотіли б отримати на день народження? Складіть список за абеткою. Якщо сумніваєтесь, яку букву писати, залиште для сумнівної букви місце: п..нал. Потім перевірте за словником і впишіть потрібну букву.

СТВОРЮЄМО СТИСЛИЙ ОПИС ЛЮДИНИ

- Прочитайте стислий опис.
Про кого йдеться?
Ім'я: ...
Волосся: руде кучеряве
Очі: карі
Обличчя: кругле, бліде
Одяг: сині штани, червоний светр
Особливості: ластовиння

Дана Люба Гліб

- Прочитайте пам'ятку.

ЯК Я СТВОРЮЮ СТИСЛИЙ ОПИС

- Я думаю, кого хочу описати.
- Я дивлюсь на зовнішній вигляд, особливості.
- Я описую за планом: Ім'я: ...
Волосся: ... Очі: ... Обличчя: ...
Одяг: ... Особливості: ...
- Я перечитую опис. Доповнюю, виправляю помилки.

ВОЛОССЯ: довге, коротке, пряме, кучеряве, хвилясте; темне, світле, біляве, русяве, руде, чорне

ОЧІ: карі, сірі, голубі

ОБЛИЧЧЯ: кругле, овальне; смагляве, бліде, рум'яне

ОДЯГ: сукня, штани, спідниця, сорочка, блузка, сарафан, светр, піджак, гольф, жилет

- Запишіть стислий опис однокласника/однокласниці. Запропонуйте товаришеві відгадати, кого ви описали. Перечитайте разом описи одне одного. Якщо потрібно, доповніть, виправте помилки.

- На основі стислого опису, зробленого вашим товаришем, усно складіть опис повними реченнями.

- Складіть стислий опис самого себе.

ЛЮБЛЮ

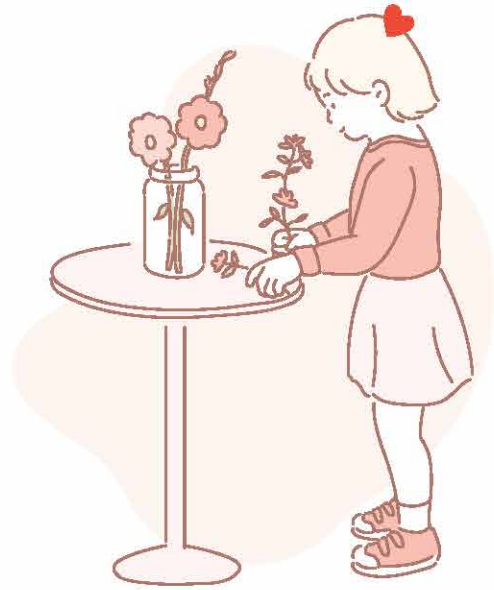
Я люблю любити маму,
І крутити телефона,
І свою стару панаму
Кидать з нашого балкона.

Я люблю любити тата,
І зимові сніжні кручі,
І поволі колупати
Мило ніжно-запахуче.

Я люблю любити свого
Дідуся, ще не старого,
І бабусю, як всі діти,
Теж люблю її любити.

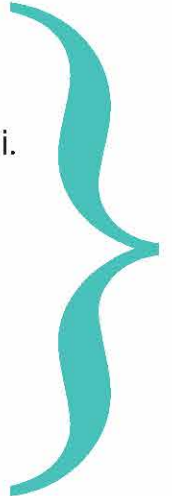
Вірних друзів я люблю,
Літо, сонце, мандри, квіти...
Я люблю усе любити —
І за це себе люблю.

Григорій Фалькович

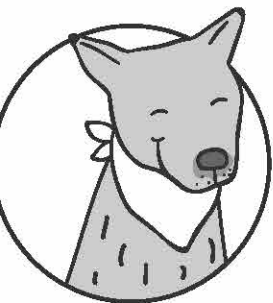
ЯК Я ПРЕЗЕНТУЮ СВОЮ РОБОТУ

1. Я встаю і чекаю тиші.
2. Я кажу вступне речення: «Я хочу розповісти про те, що я люблю».
3. Я читаю свій твір. Говорю повільно, чітко, зрозуміло.

1. Чи сподобався вам герой вірша? Це хлопчик чи дівчинка? Якими словами — назвами ознак можна описати характер героя вірша?
2. Які слова повторюються у вірші? Навіщо?
3. А що любите ви? Напишіть кілька речень. Написання слів перевірте за орфографічним словником.
4. Презентуйте свою роботу в класі.

ХЛОПЧИК-БРЕХУН, СЕЛЯНИ І ВОВК

Був собі хлопчик, який пас овець.

Раз у раз видивався він на пагорб і кричав: «Допоможіть! Вовк!»

Набігали селяни — і бачили, що він їх обдурих.

Якось і справді з'явився вовк. Хлопчик почав кричати, але ніхто йому не повірив. Ніхто не прийшов на допомогу.

І вовк загриз усю отару.

Езоп, давньогрецький байкар

1. Як ви вважаєте: чому хлопчик-пастух обманював селян? Розкажіть про те, що сталося, від імені хлопчика.
2. Чому селяни не прийшли, коли справді з'явився вовк? Розкажіть про те, що сталося, від імені одного з селян.
3. Який висновок мав би зробити хлопчик-пастух?
4. Як ви думаєте, що з хлопчиком буде далі? Чому?
5. Чому люди іноді говорять неправду?
6. Визначте тему і головну думку тексту.

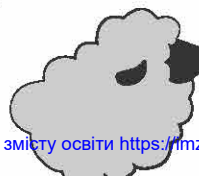
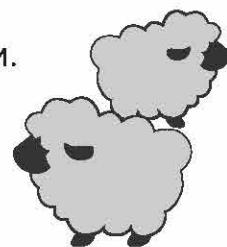
{ Про кого чи про що цей текст? = **Тема** тексту
Про що хотів сказати автор? = **Головна думка** тексту }

Байка — це невеликий твір, у якому висміюються негативні риси людей.

7. Доведіть, що байка «Хлопчик-брехун, селяни і вовк» — це текст-розповідь. Знайдіть у ньому зачин, основну частину й кінцівку.

8. Виберіть і запишіть прислів'я, яке підходить до байки.
Як маєш збрехати, то краще змовчати.
Хто вчора збрехав, тому і завтра не повірять.
Хто сам бреше, іншим не вірить.

СКЛАД. ПЕРЕНОС СЛІВ ІЗ РЯДКА В РЯДОК

Два хло|пчи|ки, два хло|пчи|ки
не|сли від|ро во|ди.
Зу|стрі|ли зві|ра сі|ро|го –
роз|біг|лись хто ку|ди!

1. Вимовте слова вірша, як роботи: піднімаючи ногу і хитаючись на кожному складі.
2. Випишіть слова, зі складів яких можна утворити нові слова: банка – кабан.
Маса, каса, марка, насос, столик,
рано, терка, ватра.

Відерце перекинулось, і витекла вода.
А сірий звір з-під кущика лякливо виглядає.

Слова переносять із рядка в рядок складами: ві-тер.

Односкладові слова не поділяють для переносу: вовк.

Не можна залишати в рядку або переносити одну букву: ота-ра, а не о-тара.

Слова, у яких приголосні збігаються, можна переносити по-різному: па-стух, пас-тух, жит-тя, жи-ття.

У слові стільки складів, скільки в ньому голосних звуків.

3. Спишіть слова, поділяючи ті, які можливо, для переносу.
Звір, відро, кущик, овечка, яма, виглядає, лякливо.
4. Усно поділіть слова для переносу по-різному: хло-пчик, хлоп-чик.
Весна, багаття, пісня, сестра, місто.
5. Запишіть чотири рядки вашого улюбленого вірша, поділяючи слова для переносу.

СЛОН ЕЛМЕР

Жило собі стадо слонів. Молоді і старі, високі й низенькі, товсті й худі. І всі вони були однакові на колір: **СІРІ**. Усі, крім Елмера.

Елмер — інакший. Елмер — як яскрава клаптикова ковдра. Жовтий і оранжевий, червоний, рожевий і фіолетовий, синій і зелений, чорний і білий. Елмер **НЕСЛОНЯЧОГО** кольору. Він не сірий.

Та слони люблять Елмера. Він вміє їх розсмішити. Коли він сміється, усі сміються.

Якось уночі Елмер не міг заснути. «Ну чому я не такий, як усі? Ви колись чули про слона — клаптикову ковдру? Не дивно, що вони з мене сміються».

Уранці, поки всі слони спали, Елмер пішов прогулятися. Він зустрів тигра, лева, бегемота. Усі вони казали: «Доброго ранку, Елмере». А Елмер посміхався й відповідав: «Доброго ранку!»

Нарешті Елмер знайшов, що шукав. **ДУЖЕ ВЕЛИКИЙ** кущ із безліччю ягід. **СІРИХ** ягід. Справжнього слонячого кольору! Елмер тряс кущ сильніше й сильніше. На землі вже купа ягід. Елмер качається по них туди й сюди. Тепер він такий, як звичайнісінький слон. **СІРИЙ**.

Тож можна повертатися. Елмер зустрів черепаху, крокодила, жирафу. Всі вони казали: «Доброго ранку, слоне». Елмер посміхався й відповідав: «Доброго ранку!»

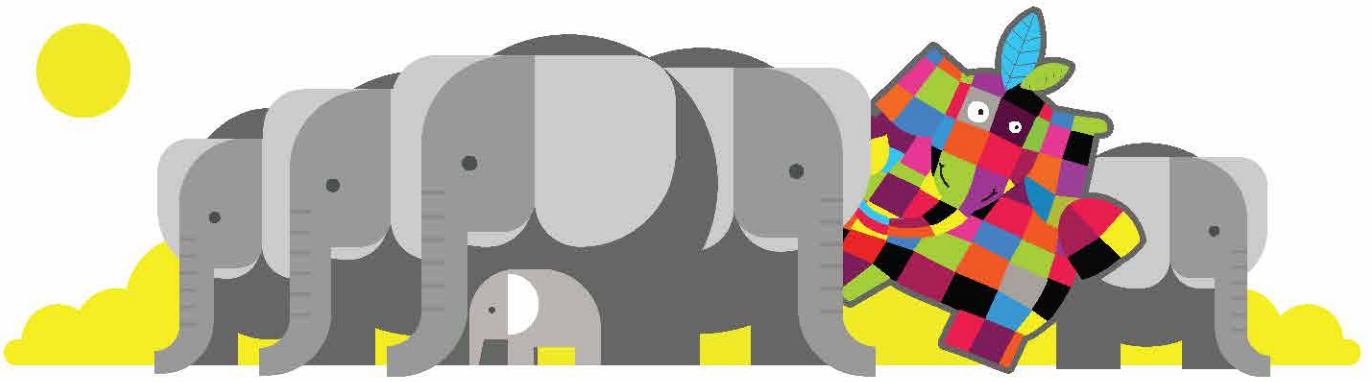
Коли Елмер підійшов до своїх, ніхто й вухом не повів. Ніхто не помітив Елмера. Які ж вони мовчазні й серйозні! А Елмеру кортить посміятися. Тож він піднімає хобот і сурмить: «У-у-у!»

Слони аж підстрибнули від несподіванки. «Та це ж Елмер!»

Вони сміялися так, що луснула дощова хмара. Краплі дощу змили сіру фарбу. «О, Елмере, швидко ти показав своє справжнє обличчя!.. Сьогодні День Елмера. Тепер ми щороку його відзначатимемо».

У День Елмера всі слони розмальовують себе, а Елмер фарбується на сіре. Цього дня він єдиний сірий слон.

За Девідом Маккі, переклад Івана Іщенко

1. Дайте відповідь на кожне запитання одним реченням.
З чого все почалося? Що трапилось? Чим все закінчилося?
2. Прочитайте виділені слова. Навіщо їх виділили?
3. Чим слони в стаді Елмера схожі, а чим відрізняються? Елмер відрізняється лише кольором чи ще чимось? Заповніть схему (правильність написання слів перевіряйте в тексті або орфографічному словнику, «сумнівні» букви підкреслюйте).

4. Чому, на вашу думку, Елмер не хотів бути інакшим?
5. Бути таким, як усі, – це добре чи погано? Чому?
Коли добре, а коли погано? Відповідайте так:

Я думаю, це добре, бо ... . Я вважаю, це погано, тому що ... .

6. Доведіть, що в реченні: «О, Елмере, швидко ти показав своє справжнє обличчя!» виділений вираз має два значення.
7. Чому слони відзначають День Елмера?
8. Чи сподобалася вам казка? Чому?
Навіщо, на вашу думку, письменник її створив?
9. Складіть словниковий диктант зі слів – назв тварин з оповідання «Слон Елмер». Підкресліть «сумнівні» букви.

ТЕКСТИ-ОПИСИ

1. Запишіть назви тварин, яких зустрів під час прогулянки Елмер, поділяючи їх рисками для переносу.

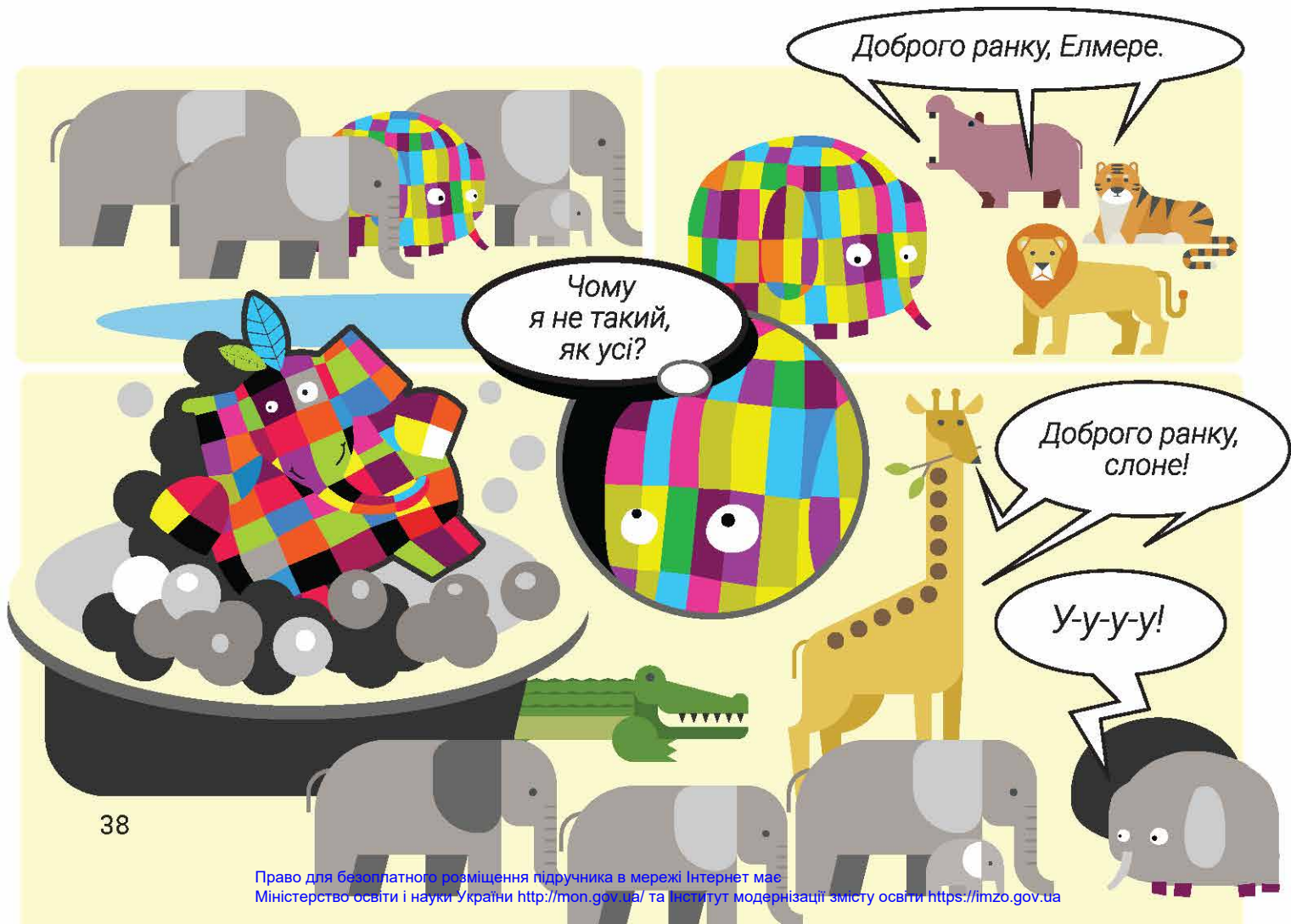
2. Знайдіть у тексті описи Елмера та інших слонів. Закінчіть речення – доберіть слова-ознаки. Нехай один із вас напише про зовнішність, а інший – про характер. Перевірте речення одне одного.

Усі слони (які?) ..., а Елмер (який?) ... .

3. Чим особливий Елмер? Що йому найкраще вдається? А чим особливі ви? Запишіть.

Я особливий, тому що я ... / Я особлива, тому що я ...

4. Опишіть, що зображено на малюнках. До яких частин тексту вони підходять? (Зачин, основна частина, кінцівка.) Доберіть підписи до малюнків.

ПЕРЕНОС СЛІВ ІЗ РЯДКА В РЯДОК

1. Випишіть спочатку слова, які можна поділити для переносу різними способами; потім – які не можна поділити для переносу. Ковдра, вміє, клаптик, крапля, обличчя, справжнє, слон, свої.
2. Спишіть, підкреслюючи букву, яку не можна залишати в рядку або переносити. Назвіть звуки і букви у виділених словах. Ожи-на, озе-ро, **одяг**, орел, **олія**, **олень**, абет-ка, алея, ірис, ака-ція, яго-да.

Букви **ь** та **й** під час переносу слів не можна відривати від попередньої букви: *сой-ка*, *паль-ці*, *па-льці*. Буквосполучення **ьо** та **йо** при переносі не розриваються: *кольо-ри*, *сер-йозний*.

3. Прочитайте одне одному загадки по черзі. Слова-відгадки запишіть, поділяючи для переносу.

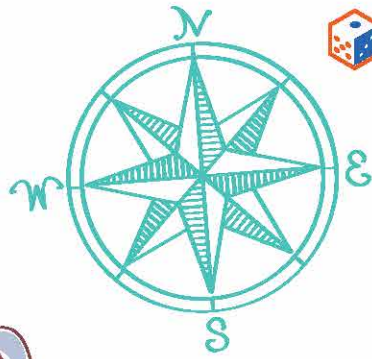
1. Невеликий твір, у якому висміюються негативні риси людей.
2. Дитяча іграшка – модель людини.
3. Слово, протилежне за значенням до слова «далеко».
4. Один – стілець, два – ... .
5. Пряма планка для вимірювання довжини і креслення прямих ліній.
6. Деталь з отвором для загвинчування на болт тощо.
7. Слово, що близьке за значенням до слова «розфарбовувати».
8. Соус – заправка для салатів з олії, жовтка, оцту.

Слова з буквосполученнями **дж**, **дз** переносяться так: *по-дзвонити*, *си-джу*.

4. Запишіть назви предметів і поділіть їх для переносу.

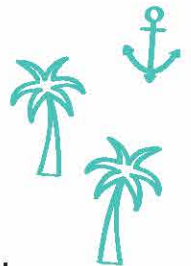
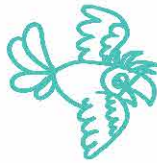
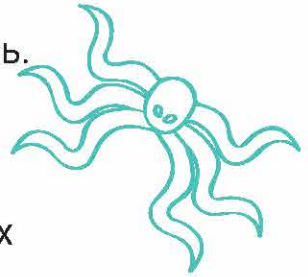
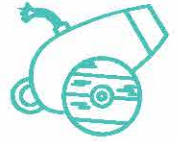
5. Спишіть останній абзац казки «Слон Елмер», поділяючи всі слова для переносу.

БУЛИ СОБІ ДВА БРАТИ

Були собі два брати —
Замурзані пірати.
Не слухалися мами,
Поганими словами
Забруднювали простір,
Були нестерпні просто.
До школи не ходили,
Корисного не їли,
З науками не знались,
Ще й в носі колупались.
Їм якось пощастило:
До облавк¹ прибило
У пляшці карту світу,
На ній — місця заритих
Скарбів і шоколадок.
— Гей-гей! — пірати радо
Кричали, мов скажені.
— Скарби у нас в кишені!
Давай вони дивитись,
Вертіти і крутити
Ту карту загадкову...
Пора б згадати школу.
Але ж дурні пірати
Ледь-ледь могли читати.
Впізнали кілька літер,
Гадали, звідки вітер,
Що значать закарлючки
Та інші мудрі штучки.
Один кричить: — Це море!
Волає другий: — Гори!
Один кричить: — Це Штати!
А другий: — Ні, Карпати!
Отак вони сварились,
Аж поки не побились.

В обох на лобі ґулі,
В обох в кишенях дулі²...
Та зрештою зібрались
І десь помандрували.
Блукали десь півроку,
Стомилися нівроку³,
Аж ось замріло⁴ місто
На горизонті чистім.
Знов спори в них негожі,
І знов за рибу гроші⁵:
— Це — Київ стародавній!
— Ні, це — Горішні Плавні!..
І поки знов сварились,
Кусалися і бились,
Той скарб і шоколадки
Відрили дві піратки.
Отак завжди буває:
Скарби той здобуває,
Хто дружить із книжками
І слухається маму...

Сашко Дерманський

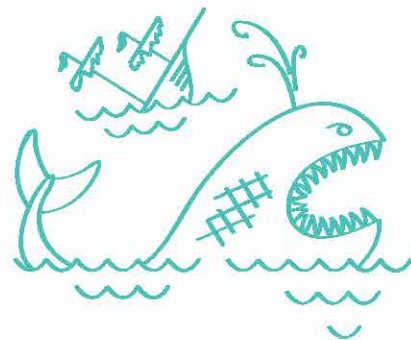
¹ *Облавóк* — борт.

² *Тримати дулю в кишені* — нишком комусь погрожувати.

³ *Нівро́ку* — дуже.

⁴ *Замріло* — показалося.

⁵ *За рибу гроші* — знов те саме.

1. Чому Сашко Дерманський назвав братів піратами?
2. Як описує автор зовнішність і поведінку піратів? Якими були брати? Доберіть слова — назви ознак.
3. Обговоріть, чому братів спіткала невдача. Що б ви їм порадили? Напишіть 2–3 речення. Які речення ви використаєте — розповідні, питальні чи спонукальні?
4. У яких словах виражена головна думка твору? Про які скарби йдеться? А що для вас є скарбом? Закінчіть речення:
Для мене скарб — це...
5. Що прийнято вважати символом піратів? Де зараз можна побачити схожі зображення?
6. Поділіть слова для переносу:
Пляшка, карта, книжки, шоколад, волає.
7. Спишіть, виправляючи помилки:
Кешеня, вітир, карпати, києв, горезонт.

ВЧИМО МОВУ

ГОЛОСНІ ТА ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1. П_р_т_, ск_рб, м_р_, п_п_г_, к_рт_
2. _а_ _а, _о_е, _ _а_ _ , _а_у_а, _і_а_и

1. Розгляньте слова з пропущеними буквами і малюнок. Слова з якого рядка відгадати важче? Чому?
2. Спишіть слова першого рядка. Допишіть назви інших предметів, зображених на малюнку. Підкресліть букви, що позначають голосні звуки.

3. Вимовте звуки слова **скарбі**. Коли повітря проходить вільно, а коли – долаючи перешкоди? Які саме перешкоди? Які звуки можна прокричати?
4. Прочитайте. Вимовте звуки, позначені виділеними буквами. Що ви помітили?
Пля**ш**ка, забру**д**нювати, **і**стівний, веч**і**рн**є**.

На письмі 6 голосних звуків [а], [о], [у], [е], [и], [і] передаються за допомогою 10 букв: а, о, у, е, и, і, я, ю, є, ї.

5. Знайдіть і запишіть пари слів, які відрізняються одним звуком. Назвіть ці звуки. Вони голосні чи приголосні? Підкресліть букви, які їх позначають. Що відбувається, якщо в слові замінити звук?

Пірати. Карта. Сварились.
Півроку. Відрили. Місто. Світ.

Нівроку. Відкрили. Парта.
Місток. Цвіт. Пірнати. Зварились.

6. Складіть запитання до малюнка вгорі, починаючи їх словами: **хто, що, який, де**. Придумайте назву до малюнка.
7. Запишіть два речення за малюнком. Підкресліть у них букви, що позначають голосні звуки.

ПОЗНАЧЕННЯ М'ЯКОСТІ ПРИГОЛОСНИХ

1. Прочитайте вірш. Назвіть приголосні звуки у виділених словах. Які букви показують м'якість попереднього приголосного? Поясніть, хто такий трутень.

НЕДІЛЯ ТА БУДЕНЬ

Нас до праці
БУДИТЬ БУДЕНЬ.
Трудівник він,
а не трутень.
А НЕДІЛЯ –
НЕ для ДІЛА:
на прогулянку
води́ла.

Галина Малик

Букви **ь** (знак м'якшення), **і**, **я**, **ю**, **є** вказують на м'якість попереднього приголосного звука: *синь*, *сині*, *синя*, *синю*, *синє*.

Буква **й** завжди позначає м'який звук.

2. Прочитайте пари слів. Вимовте слова по буквах, а потім по звуках. Напишіть диктант у парі.

Лин – лінь, рис – ріс, рис – рись, син – синь.

3. Назвіть м'які звуки у виділених словах. Письмово дайте відповідь на запитання. Розкажіть, як відрізняється ваш режим дня в будні і у вихідні.

У будні я встаю о **сьомій** годині. А у вихідні – о **десятій**. А ви?

4. Запишіть слова – назви малюнків. Поділіть їх для переносу.

5. Прочитайте. Спишіть виділені слова, поділяючи їх для переносу. Графиня **Шиньйон** варила **бульйон**. В каструлю у неї упав **медальйон**. На поміч їй кинувся граф **Шампінйон**. Він поспіхом **сьорбав** гарячий бульйон, аж поки на дні заблищав медальйон. (*Галина Малик*)

ТАК БАГАТО КНИЖОК

Якось уранці Ніколас поквапливо вдягнувся і збіг наниз до мами. Вона обняла сина, поглянула на його шнурівки і сказала:

– Ніколасе, я щось для тебе маю.

Вона порилась у коробці й дала Ніколасу книжку про те, як зав'язувати шнурки.

Коли Ніколас прочитав її, він навчився в'язати найкращі у світі банти.

...А потім Ніколас поснідав і швидко-швидко почистив зуби.

Вся ванна кімната була в зубній пасті... До ванної зазирнув тато, поцілував його і дав книжку «Як правильно чистити зуби». Коли Ніколас прочитав і цю книжку, в нього були найбільші зуби в світі.

А потім він спробував викупати свого кота. Та котові цього не хотілося. І тут з'явилася його сестра. Звичайно, з книжкою в руках. «О ні! – подумав Ніколас. – Невже це посібник з купання котів?» Та коли Ніколас прочитав цю книжку, його кіт став найчистішим, найгарнішим котом у світі.

Якось Ніколас пішов із сусідкою Веронікою до бібліотеки. Але нічого собі не вибрав.

– Я вже втомився читати книжки, котрі повчають, як правильно робити те, як правильно робити се... як не робити цього...

Однак Ніколас таки взяв собі три книжки: одну – про пригоди пірата, другу – про рицарів, і ще одну – гумористичну.

...Він так сміявся, що тато відчинив двері і запитав, що сталося. І мама вийшла з гаража і запитала, чи з ним усе гаразд. А потім усі – тато, мама, сестра і Вероніка – зібралися навколо Ніколаса. А він, широко усміхнувшись, промовив:

– Послухайте оце: «Жила собі колись маленька мишка, яка...»

Коли Ніколас закінчив, він був найщасливішим читачем у світі.

За Жілем Тібо, переклад Анатолія Сагана

- 1.** Навіщо Ніколасу давали книжки? Чи змінювало його читання книжок?
- 2.** Чому Ніколас не хотів вибирати книжки в бібліотеці?
- 3.** Як Ніколас став «найщасливішим читачем у світі»?
- 4.** Чому це оповідання не лише для дітей, а і для батьків?

ДЛЯ ЧОГО МИ ЧИТАЄМО КНИЖКИ

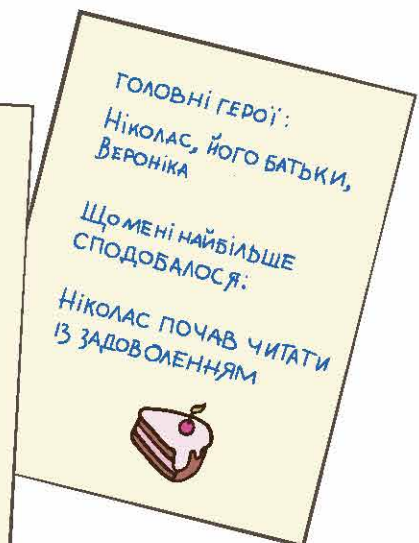

1. Для чого люди читають? А для чого читаєте ви?
2. Прочитайте. Знайдіть питальне речення. Напишіть відповідь.

Андрій читає «Дивовижні пригоди в Лісовій школі» Всеволода Нестайка. Оксана читає книжку Галини Кирпи «Мій тато став зіркою». Іван читає «Енциклопедію техніки». А яку книжку читаєте ви?

{ У реченні назву книжки пишемо з великої літери і в лапках. }

3. Складіть аркуш удвоє і напишіть про свою улюблену книжку за зразком. Яку важливу інформацію пропустив хлопчик?

ЧОМУ ЇЖАЧКА НІХТО НЕ ГЛАДИТЬ

Ішов собі їжачок сільською вулицею. Бачить, а там хлопчик цуценя гладить, а те раде-радісіньке! Позаздрив їжачок цуценяті та й пішов далі.

Іде та й іде. Аж глядь — на лавочці дівчинка сидить і кішечку гладить. А кішечка — рада-радісінька, хвостиком вертить і муркоче.

Позаздрив їжачок кішечці та й пішов далі.

Іде їжачок полем. Стоїть кінь, упряжений до воза, а поруч парубок. Хлопець коня гладить, а той радий-радісінький, аж гривую трясе.

Позаздрив їжачок коневі та й пішов далі. Іде він та й іде. І ніхто йому більше не трапляється — лише поле довкола. Зупинився їжачок та й подумав: «А чому ж мене ніхто не гладить?»

Сів їжачок на моріжок¹. Посумував-посумував та й заплавав. Гірко йому стало, що його ніхто не гладить. «Я ж і добрий, і чемний, а мене ніхто не гладить», — схлипував їжачок.

Підбігла до нього сіренька Мишка. Витерла йому слізки хустинкою. «Ти чому плачеш?» — запитала. «А мене ніхто не гладить!» — пожалівся їжачок. «Мене теж ніхто не гладить, але ж я не плачу», — сказала Мишка. «А чому тебе не гладять?» — запитав їжачок. «Бо я не свійська, а дика. А диких не гладять. Їх бояться», — пояснила Мишка. «А я теж дикий?» — запитав їжачок. «Звичайно», — відповіла Мишка. «Ну і добре», — сказав їжачок і запросив Мишку до себе в гості.

І пішли вони до їжачка в гості. І чай пили, і горішки з яблучками їли. І більше їжачок ніколи не сумував, що його ніхто не гладить.

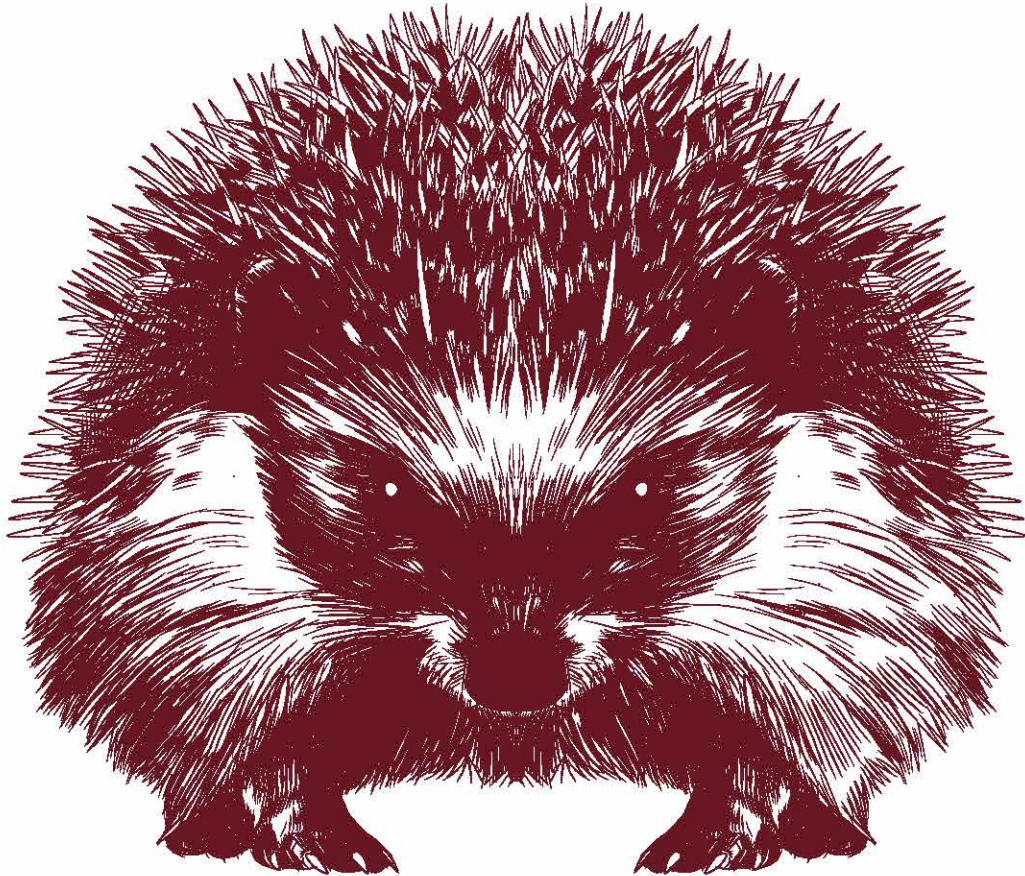
Андрій Курков

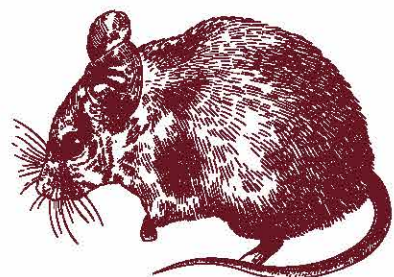
---

¹Моріжок (моріг) — густа молода трава.

1. Як змінюється настрій Їжачка протягом казки?
2. Навіщо Їжачку потрібно, щоб його гладили?
3. Розіграйте розмову Їжачка і Мишки.
4. Слово **дикий** має багато значень: неприручений, вільний, некультурний, сором'язливий, нестримний. У якому значенні його вжила Мишка?
5. Чим мав пожертвувати Їжачок, щоб його теж гладили?
6. Яке прислів'я найбільше підходить до казки?
Друга у скруті пізнають.
Воля за скарби дорожча.
У гостях добре, а вдома ліпше.

БУКВИ Я, Ю, Є, Ї

1. Прочитайте. Чи є ці речення текстом? Про кого йдеться в реченнях? Поділіться і спишіть речення, щоб у кожного вийшов текст. Які речення увійшли до обох текстів?

Це тварина. У неї м'яка сіра шерсть. Вона колюча. Голки захищають її від хижаків. Має маленькі оченята. У неї чотири лапки. Годує своїх малят молоком. Їсть ягоди, черв'яків, пташині яйця. Їсть насіння, комах. Завдає шкоди в оселях людей.

2. Підкресліть у списаних текстах букви **я, ю, є, ї**. Надпишіть над цими буквами, скільки звуків вони позначають.

Букви **я, ю, є** позначають два звуки **[йа], [йу], [йе]**:

на початку слова: *ягода* – [йа]года;

після голосного: *має* – ма[йе];

після апострофа: *м'який* – м[йа]кий.

Буква **ї** завжди позначає два звуки **[йі]**: *їжак* – [йі]жак.

3. Прочитайте. Скільки звуків позначають букви **я, ю, є, ї**?

Цуценя радіє, диких бояться, трясє гривою, їли яблука, блискуче пір'я.

4. Запишіть за зразком.

Ма[л'а]та – малята.

Цуце[н'а], [йа], п[йу], ко[л'у]чий, [йі]сть.

5. Виберіть тварину, у назві якої є букви **я, ю, є, ї** (енот, заєць, ягуар, яструб та ін.). Опишіть її.

6. Запишіть складений опис. Над буквами **я, ю, є, ї** надпишіть, скільки звуків вони позначають.

СТВОРЮЄМО ДІАГРАМУ

1. Дайте відповіді на запитання за допомогою діаграми.

ЩО ЛЮБЛЯТЬ ЧИТАТИ УЧНІ 2-В КЛАСУ

КНИЖКИ

КАЗКИ

ВЕСЕЛІ ІСТОРІЇ

ПРИГОДИ

ПРО ТВАРИН

КОМІКСИ

КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ

1

5

10

Скільки дітей люблять читати комікси?

Які книжки найменш популярні серед учнів 2-В класу?

Які книжки люблять більшість дітей?

2. Виберіть завдання:

A. Обговоріть, які книжки найбільше любите ви. Поясніть чому.

B. Складіть задачі за діаграмою. Розв'яжіть задачі одне одного.

3. Складіть діаграму «Що люблять читати учні нашого класу».

ЯК МИ СКЛАДАЄМО ДІАГРАМУ

1. Один учень на дошці записує у стовпчик перелік книжок (казки, веселі історії і т. ін.).

2. Кожен по черзі підходить до дошки і ставить одну риску біля категорії книжок, які найбільше подобаються.

3. Ми підраховуємо кількість рисок у кожному рядку.

4. Креслимо діаграму на аркуші в клітинку. На діаграмі замальовуємо в рядках стільки клітинок, скільки було рисок.

4. Порівняйте, чи однакові діаграми у вас вийшли. Поставте одне одному по два запитання за діаграмою.

ВОЛОДАР МАКУЦИ, АБО ПРИГОДИ ВУЖА ОНИСЬКА

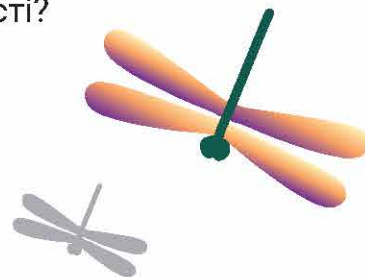
За повіткою, там, де починається великий город, лежить купа трухлявого гілля. Вуж Онисько переконаний, що це галуззя — напрочуд корисна річ. Адже він під тим гілляччям живе. І не лише він.

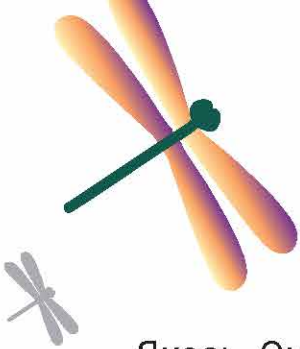
Праворуч від Ониськового кубельця мешкає жабка Одарочка. Вона неперевершена господарка, тому часто заклопотана хатніми справами або порається на городі. Ліворуч — оселя мишки Евридіки. Вона теж дуже хазяйновита, а ще вміє вишивати хрестиком і гладдю. За хаткою Евридіки, під листочком, — нірка хробачка Кузі. Кузя — дуже романтичний хробачок, він цілими днями виграє на скрипочці, щось собі мугикає під ніс і мріє стати відомим музикантом. За сусіду вважається ще й колорадський жук Джек, хоча він не має постійного помешкання і ночує то там, то сям, то в травичці, то під грудочкою. Джек над усе любить ласувати картоплинням.

Онисько — фантазер і мрійник. Особливо він полюбляє мріяти, вилізши на город і ніжачись на сонечку. Коли вже дуже припікає, вуж заповза у затінок дивовижної високої рослини з товстим шкарубким стовбуром, лапатим листям і зеленою головою, яка щодня більшає.

У холодочку Онисько заплющує очі й намагається уявити, до яких розмірів виросте врешті голова рослини. Коли неподалік пролітає якась муха, він уявляє, що то проноситься надзвуковий реактивний винищувач, а за штурвалом літака сидить він, Онисько. Після сьомого винищувача мрійник зазвичай засинає.

1. Ви прочитали зачин, основну частину чи кінцівку повісті?
2. Де відбувається дія? Опишіть героїв повісті. Як ставиться до них автор?
3. Про яку рослину йдеться в повісті? Знайдіть її опис. Навіщо він потрібен?

Якось Онисько виліз з-під гілля помріяти й заснув. Прокинувшись, вуж побачив жахливу картину: з неба прямо на нього падало сонце! Воно було велике – на півнеба, з країв у нього тріпотіли жовті язики вогню!

– Рятуйте!!! – зарепетував Онисько.

Миттю позбігалися сусіди.

– Сонце падає на нашу повітку... Я там саме на винищувачі...

– Зачекай, – перебив Джек, – на якому ще винищувачі?

– То справи не стосується... А потім бачу – сонце падає!

Ну, я сюди...

– На винищувачі? – запитав Кузя.

– Та ні, так – повзком.

– Треба втікати до Америки, – рішуче сказав Джек, – у мене там родичі. У штаті Колорадо. Це з того боку Землі, якраз під нашим городом. Треба проколупати в Землі дірочку і...

– Колупай сам до своєї Америки, – обірвав його Кузя, – а нам і вдома непогано. Усі закивали головами, погоджуючись із хробачком.

Цілу ніч розмірковували, що ж їм робити.

– А може, воно вже впало? – сказала під ранок жабка Одарочка.

Одарочка вилізла з-під гілля, звела очі вгору... і побачила, що ніяке сонце на повітку не падає. А прямо над їхньою купою гілля розквітнув великий гарний сонях.

– От Онисько, от фантазер! – довго сміялися товариші.

Сашко Дерманський

4. Опишіть, що сталося, від імені Ониська; від імені Джека.

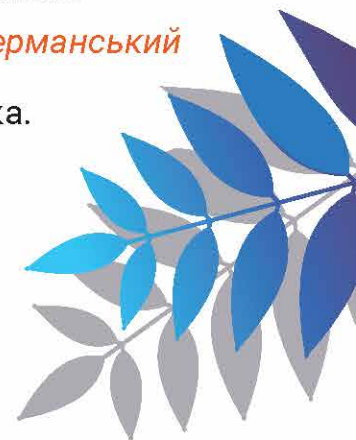
Чому вужеві здалося, що на нього падає сонце?

5. Як ставляться герої до місця, де вони живуть, та один до одного?

6. Знайдіть окличні речення. Для чого їх ужито?

7. Чи варто бути мрійником і фантазером?

Чи не шкодить це в житті?

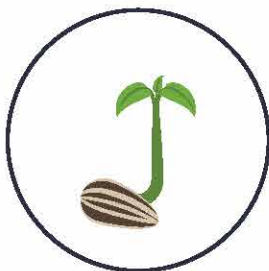

СЛОВА З ПОДОВЖЕНИМ М'ЯКИМ ПРИГОЛОСНИМ ЗВУКОМ

1. Розгляньте малюнки. Доберіть до кожного малюнка речення так, щоб вийшов текст. Придумайте йому назву. Порівняйте цей текст з розповіддю про соняшник у повісті «Володар Макуци...».

- З'являється паросток. А на ньому — листочки і пуп'янок. **Коріння** теж росте — під землею.
- Рослина стає вищою і сильнішою. Вона тягнеться до сонця. На верхівці стебла утворюється велике **суцвіття** — кошик.
- Спочатку **насіння** сіють у ґрунт. Його тверда оболонка має смугасте чорно-біле або чорне **забарвлення**. Через 1–2 тижні насіння пускає корінець.
- Пелюстки в'януть. Насіння опадає. Коли воно потрапить у ґрунт, зможе знову прорости.

2. Дайте відповідь на запитання.

- А.** Якого кольору лушпиння соняшнику?
- Б.** Коли насіння пускає корінець?
- В.** Куди тягнеться соняшник?
- Г.** Що стається після в'янення пелюсток?
- Д.** Що буде з насінням, яке впаде на землю?

3. Вимовте виділені слова. Що особливого в їх вимові й написанні?

Подовжений м'який звук позначається на письмі двома однаковими буквами: *гілля, волосся, вітання.*

4. Прочитайте пари слів. Зверніть увагу на вимову звуків, позначених виділеними буквами.

Неділя — весілля, тюбик — миттю, зябра — галуззя, дядько — суддя.

5. Випишіть з уривка повісті «Володар Макуци...» слова з подовженими м'якими звуками.
6. Утворіть слова за зразком: **шити** — **шиття**. Поділіть їх для переносу по-різному. Підкресліть букви, що позначають м'який подовжений звук.

Знати, уміти, навчати, читати, жити, дихати.

7. Замініть визначення і слова словами з рамки. (Читайте і відповідайте по черзі.) Напишіть диктант у парі.

1. Водяна рослина з великим листям та білими або жовтими квітками. 2. Смуга на краю лісу. 3. Вироби зі шкіри та інших матеріалів для захисту ніг. 4. Смуги, що виходять від джерела світла. 5. Вогнище. 6. Лице.

8. Прочитайте оголошення. Спишіть, доповнивши оголошення назвами гуртків.

ОГОЛОШЕННЯ

Записатися
в гуртки можна
10 вересня
в кабінеті 37.

Ірина Петрівна

9. Завдання на вибір.

А. Складіть три запитання до оголошення, які починаються словами **у які, коли й де**.

Б. Дайте письмову відповідь на запитання: Що ви любите робити на дозвіллі?

СЛОВА З АПОСТРОФОМ

- 1.** Прочитайте скоромовку. Спишіть третє речення. Порівняйте, як вимовляються і пишуться виділені склади в словах. Яким словом можна замінити слово «духмяний»?

Посадила м'яту мати.
Пахне м'ята коло хати.
Хай росте духмяна м'ята.

Апостроф ставиться після **б, п, в, м, ф, р** перед **я, ю, є, ї**. Він показує, що ці букви позначають два звуки, а попередній приголосний вимовляється твердо: м'ята [мй'ата], в'юн [вйун], п'є [пйє], з'їв [зйїв].

- 2.** Прочитайте слова. Звертайте увагу на вимову.

П'ять — мавпячий, сузір'я — зоря, буряк — бур'ян, в'їхати — вікна.

- 3.** Випишіть слова у дві колонки: 1) без апострофа, 2) з апострофом. Підкресліть букви, перед якими стоїть апостроф.

Дев'ять, десять, рюкзак, подвір'я, пюре, здоров'я, моря, сім'я, дерев'яний, морквяний, свято, черв'як.

- 4.** Які з поданих нижче слів пишуться з апострофом? Поясніть свою думку. Спишіть. Слова з апострофом поділіть для переносу.

В..юн, з..їхати, по..їхати, сім..я, пам..ятник, повітр..я, без..межний, Зор..яна, скл..яний, пуп..янок.

- 5.** Замініть кожне визначення одним словом і запишіть.

- 1.** П'ятий день тижня. **2.** Група яскравих зірок, об'єднаних спільною назвою. **3.** Родина. **4.** Електронна обчислювальна машина. **5.** Польовий гризун з товстим, неповоротким тілом і добре розвненими защічними мішками, шкідник польових і городніх культур.

- 6.** Утворіть слова.

З в під об на роз
за при пере

+ їхати

ЕЛЕКТРОННА ПОШТА

Полежавши кілька годин на пляжі, близнята Куба і Буба засумували за комп'ютером.

— Мамо, — канючили вони. — Можна нам до інтернет-кафе?

— Ідіть, — мама врешті здалася. — І напишіть татові, хай чимскоріше приїздить, бо я не витримаю тут з вами!

Однак довго насолоджуватися спокоєм їй не судилося, бо за півгодини задзвонив телефон.

— Скажи малим, — почула вона роздратований татів голос, — хай не шлють мені постійно якихось фоток, картинок, пісеньок і смішних роликів, бо в мене вже поштова скринька переповнена!

Через п'ять хвилин подзвонила бабуня Йоася.

— Передай близням, — пролунав хрипкуватий голос, — що як вони вже присилають мені електронного листа замість звичайного, то могли би принаймні постаратися! Повиправляти помилки не так уже й важко, хіба ні?

Щойно мама договорила з бабусею, зателефонував пан Вольдемар.

— Чи можу я попросити вас переказати близням, що в нашій мові є великі й малі літери, а також розділові знаки, і що їх слід вживати? Навіть в електронних листах. Невдовзі повернулися Куба з Бубою.

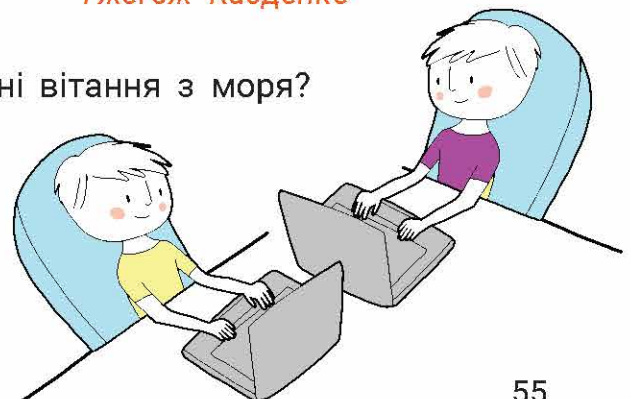
— Ми всім розіслали вітання з моря! — радісно повідомили вони. — Ти нами пишаєшся?

Та, на їхній подив, мама категорично заборонила їм користуватися комп'ютером аж до кінця канікул.

Гжегож Касдепке

1. Що відчували Куба і Буба, відіславши родині вітання з моря?
2. Чому мама не пишалася близнятами?
Чи погоджуєтесь ви з маминим рішенням?
3. На основі оповідання складіть правила «Як користуватися електронною поштою».

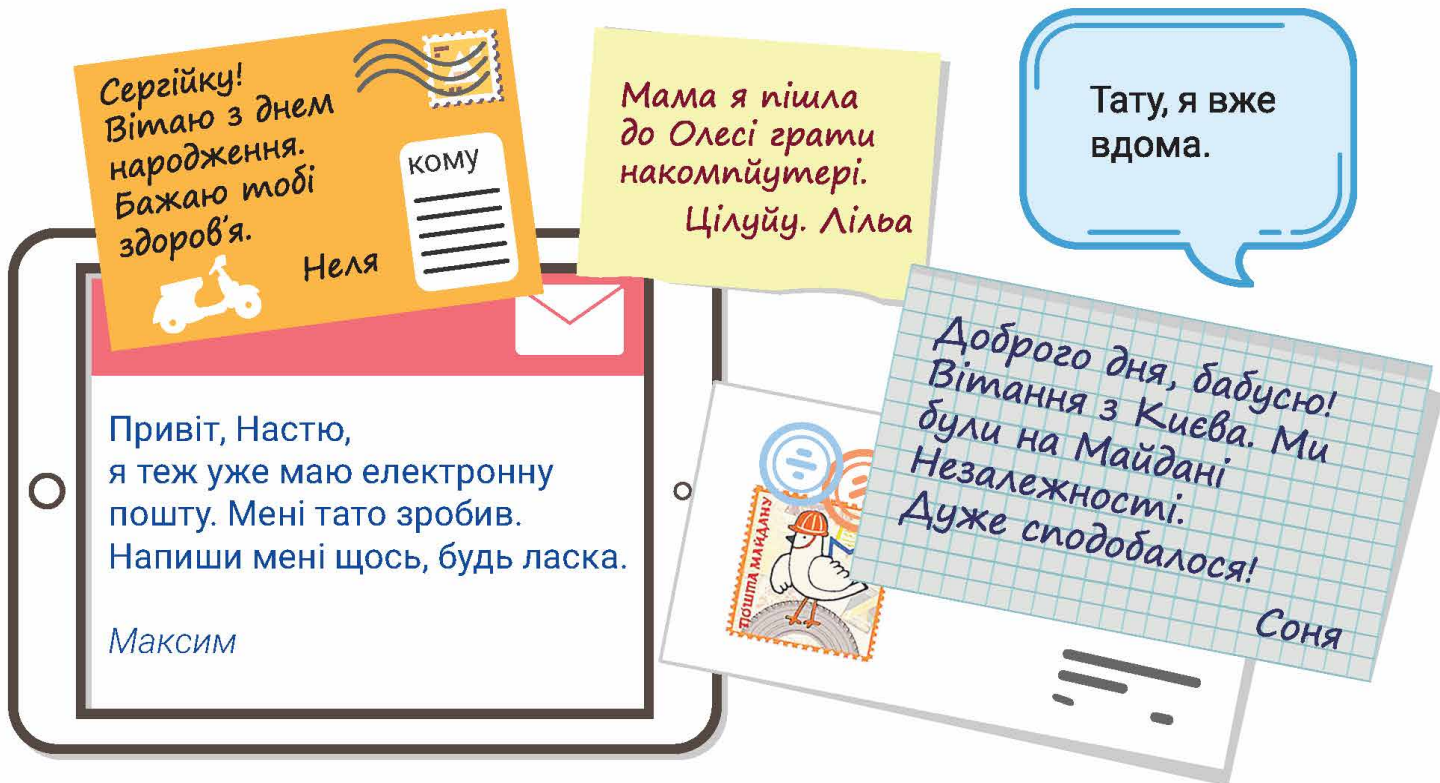

ЛИСТИ ТА ІНШІ ПОВІДОМЛЕННЯ

1. Прочитайте. Що це за тексти? Для чого призначені?
Що в них спільного, а чим відрізняються?

ЛИСТІВКА / ЛИСТ / ЗАПИСКА
ЕЛЕКТРОННИЙ ЛИСТ / СМС-ПОВІДОМЛЕННЯ

2. У якому повідомленні є помилки? Запишіть його без помилок.
3. Прочитайте. Обговоріть, навіщо люди пишуть листи.

4. Напишіть вітальну листівку.

ПІДПISУЄМО КОНВЕРТ

1. Розгляньте підписаний конверт. Хто такі одержувач і відправник? «Розшифруйте» скорочення. У якому порядку записуємо адресу?

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
2. Назва вулиці, номер будинку і квартири.
3. Назва міста/села, району, області, поштовий індекс.

2. Запишіть частини адреси в правильному порядку. Використайте скорочення.

Вулиця Яблунева, 5, квартира 3, Дубенський район, 35670, село Верба, Божко Олег Ілліч, Рівненська область.

3. Знайдіть на карті України області, що межують з вашою. Запишіть їх назви. Прочитайте назви районів, що межують із вашим.
4. Знайдіть адресу в електронному листі. Хто є одержувачем і відправником наведеного листа?

Кому: varvara.oleshko@gmail.com

Тема: Гурток робототехніки

Варваро, карантин закінчився, тож гурток робототехніки знову працює.

Вадим Ігорович

5. Розгляньте електронні адреси. Що ви помітили?

varvara.oleshko@gmail.com

karpyuk@ukr.net

d.petrenko@hotmail.com

6. Напишіть свою домашню адресу.

ЧОМУ ВЕДМЕДИК ЗАЖУРИВСЬ

Каже Степанко
Ведмедику плюшевому:
— Ти посидь у траві
Під квітучою грушкою.
Тихо будь і нікого не бійся,
А я побіжу умиюся!

...Нема Степанка — ґавиться.
Сидить ведмедик — бавиться, —
Метелика пантрує¹.

Коли це раптом чує —
Зелена бабуня Трава
Говорить травичці
Такі от слова:

— Рідної мови учися, травичко.
Рідна мова — то ж твоє личко.
Тому що без рідного слова
Не впізнає тебе діброва.
Сонечко тобі не засвітить,
Не зацвітуть тобі квіти.
Не защебече тобі соловейко.
Навіть вітер тобі не загуде.
Без рідної мови ой як нелегко.
Без рідної мови
Ти ніхто і ніде.

— Бабусю!
Я вчитиму рідні слова,
Щоб знали усі на світі,
Що я не біда-лобода,
Не папуга і не сова,
А справжня зелена трава.
Ростиму я, зеленітиму
І по-нашому, по-травиному,
Говоритиму!

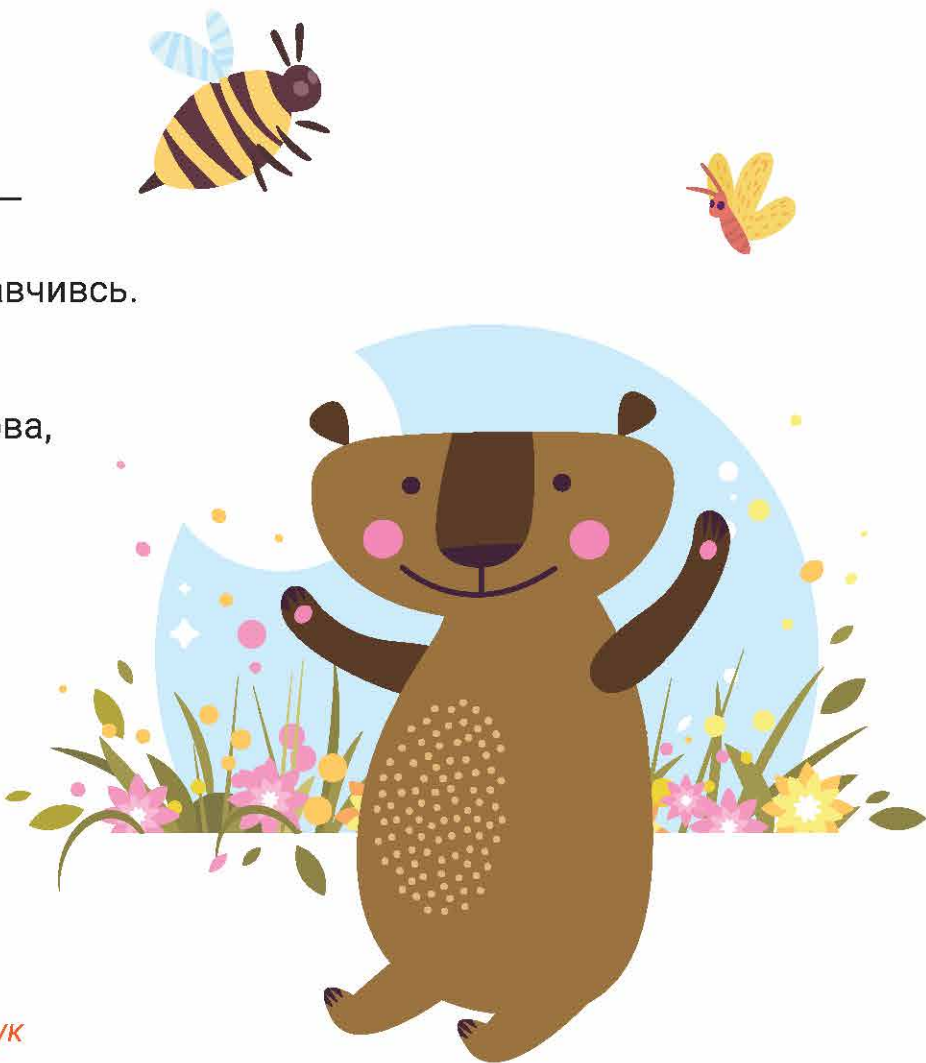
МОВУ РІДНУ, СЛОВО РІДНЕ

Мову рідну, слово рідне
Має, дітки, кожний в світі.
З деревом говорить вітер,
З квіткою говорить квітка.
З пташкою щебече пташка,
Тиха річечка — з озерцем.
Мову знати цю неважко,
Коли хоче того серце.

¹ Пантрувати — пильно,
уважно дивитися.

Як почув це ведмедик —
Подумав про себе,—
До сліз зажурився:
— На фабриці іграшок
Я народивсь.
Он який виріс великий —
Це ж треба!
А рідної мови іще не навчивсь.
Без рідного слова
На світі так важко!
Не знатиме навіть діброва,
Чи ведмедик я,
А чи пташка,
А чи зірочка вечорова...
— А ти не журися,—
каже Степанко.—
Підемо до лісу
Наступного ранку.
І добрий дідуньо
Ведмідь
Залюбки тебе
Рідної мови
Навчить!

Валентина Каменчук

- 1.** До кого і навіщо звертається Валентина Каменчук у вірші «Мову рідну, слово рідне»? Поясніть, як ви розумієте два останні рядки вірша.
- 2.** Як пояснює бабуся травичці, для чого вчитися рідної мови? Чому травичка і ведмедик хочуть, щоб інші знали, хто вони такі?
- 3.** Можна любити свою сім'ю, свій дім. А що таке «любити рідну мову»? Що треба робити, щоб знати рідну мову?
- 4.** Спишіть речення.

Ми живемо в Україні. Наша рідна мова — українська.
Ми хочемо добре говорити, читати, писати українською мовою.

АВТОР – УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД

1. Знайдіть заклички, лічилки, загадки, забавлянки.

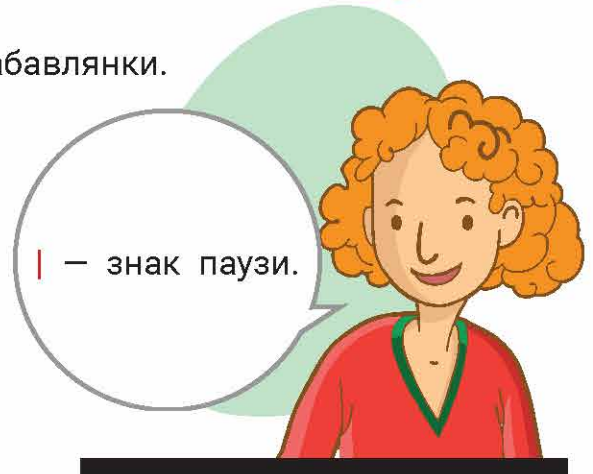
Поясніть, як ви міркували, за зразком:

Я думаю, що це ..., тому що ...

2. Для чого створювалися ці тексти?

До кого чи до чого звернені?

3. З яким настроєм треба читати заклички, забавлянки?

Кую, кую чобіток.
Подай молоток,
Не подаси молотка –
Не підкую чобітка.
Молоток золотенький,
Чобіток дорогенький.
Ш-ш-ш.

Сорока-ворона
На припічку сиділа,
Діткам кашку варила:
– Оцьому дам, оцьому дам,
А цьому не дам:
Він дрова не рубав,
В хату не носив, печі не топив,
Води не носив, діжі не місив,
Каші не варив, хліба не ліпив,
В піч не саджав, кашу доїдав.

Іди, іди, дощичку,
Зварим тобі борщичку,
Зварим тобі галушок
Та виллемо на пісок.

Сидить в куточку і тче сорочку.

Сітка|-вітка,
Дуб|-дубки,
Наста|вали
Коза|ки.
Шабельки| – брязь:
– Вийди, |князь.

Сидить дівчина в коморі,
а коса її надворі.

Не йди, не йди, дощичку,
Зварю тобі борщичку
Та поставлю на горі,
Щоб не їли комарі.

Біла морква взимку росте.

Вода по воді плаває.

Сидить| жаба| під кор|чем,
Зачи|нає ри|ти,
На ко|го це| слово| впаде,
Той бу|де жму|ри|ти.

Тексти, які не мають одного конкретного автора і передавалися усно від одного покоління до іншого, називають **усною народною творчістю**.

4. Поясніть, що з чим порівнюється в загадках, які ви прочитали.
5. У загадках Марійки Підгірянки відгадка заховалася в останньому слові-рими. Що, крім рими, допомагає відгадати ці загадки?

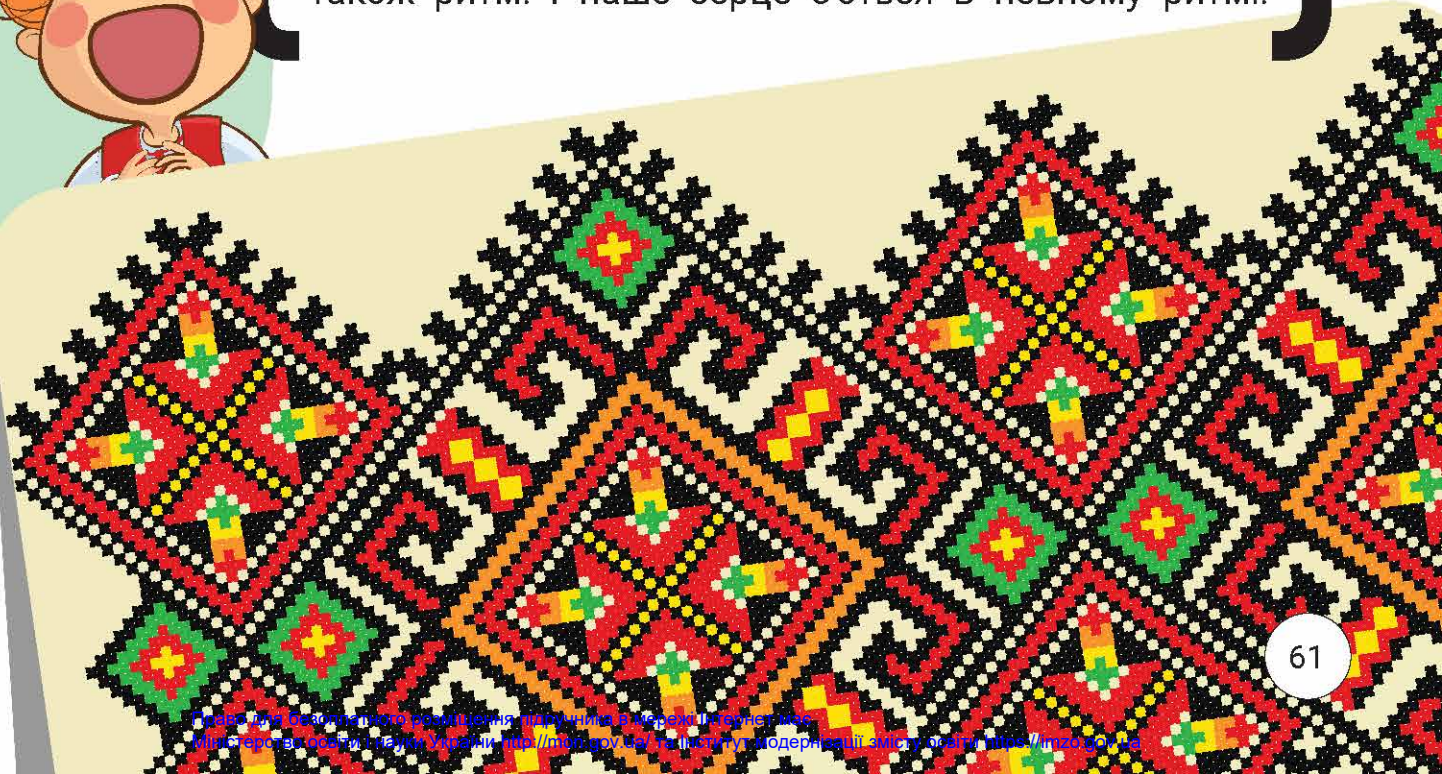
Що то є за гість:
Ніжок має шість.
Аж чотири крильця має.
По квітках собі літає.
Ні бджола, ні джмелик —
Зветься він ...

Поночі літає,
Удень засинає.
Кругла голова,
Зоветься...

6. Що важливіше в лічилці — зміст чи ритм? Доведіть свою думку.
7. Які кольори і фігури повторюються в українському візерунку?

Ритм — це постійне повторення певних елементів чи явищ: наголошених і ненаголошених складів у віршах, звуків і пауз у музиці, фігур і кольорів у візерунку тощо. Зміна дня і ночі, пір року — це також ритм. І наше серце б'ється в певному ритмі.

ДЗВІНКИ ТА ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Дзвінкі приголосні завжди звучать дзвінко.

- Прочитайте. Порівняйте вимову виділених слів. Поясніть уживання розділових знаків у кінці речень.

Питається гусак гуски:

- Чом ти, гуско, **боягузка**?
- **Бо я** – **гуска**!

Богдан Чепурко

Приголосні звуки бувають дзвінкі і глухі. Вони утворюють пари:

Дзвінкі [б] [д] [д'] [з] [з'] [ж] [г] [г'] [дж] [дз] [дз']

Глухі [п] [т] [т'] [с] [с'] [ш] [х] [к] [ч] [ц] [ц']

Глухий [ф] та дзвінкі [й], [л], [л'], [м], [н], [н'], [р], [в] не мають пар.

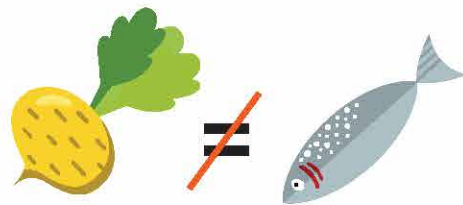
Буквосполучення **дж**, **дз** позначають один звук.

Буква **щ** позначає два звуки.

- Поясніть відмінність у вимові та значенні слів. Усно складіть словосполучення за зразком: білий гриб – небезпечний грип. Напишіть диктант у парі.

Гриб – грип, казка – каска, ріпка – рибка,
кізка – кіска, ґава – кава.

- Утворіть пари за зразком.

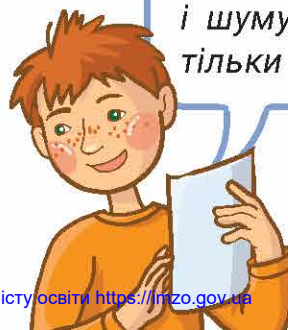
- Зуби – зуб. Голуби, герби, гаражі, плоди, сади, береги.
- Ліжечко – ліжко. Книжечка, ніженька, пиріжечки, казочка, дубок.

- Чия відповідь на запитання правильна?

Чим відрізняються глухі приголосні від дзвінких?

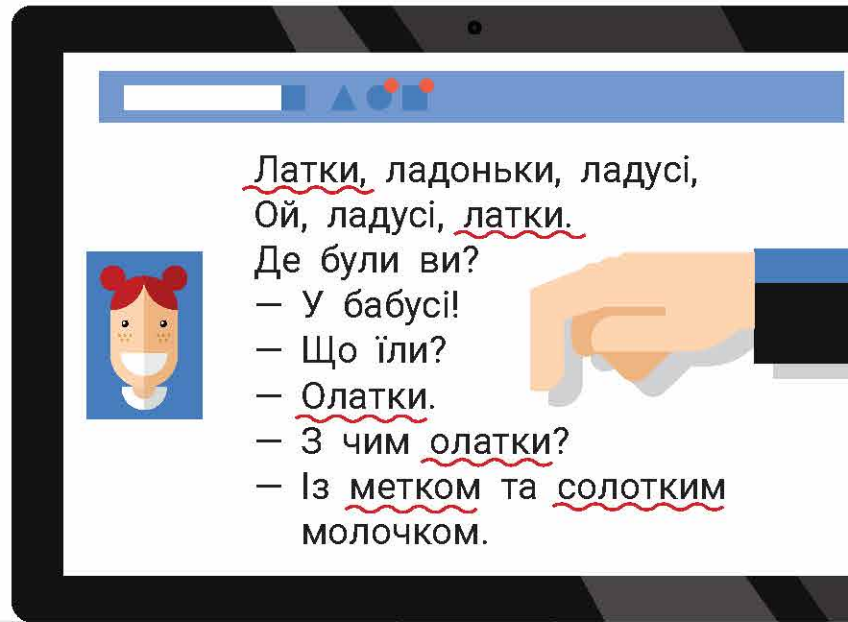
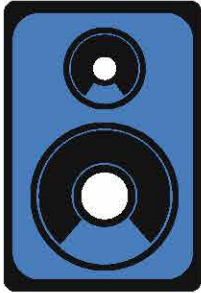
Коли вимовляємо ці звуки, повітря натрапляє на перешкоду.

Дзвінкі складаються з голосу і шуму, а глухі – тільки з шуму.

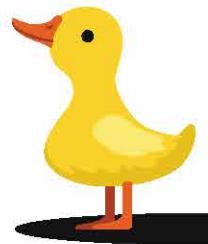
5. Учень надрукував забавлянку Наталі Забіли. Програма підкреслила деякі слова червоною хвилястою лінією. Чому? Напишіть їх правильно.

6. Прочитайте уривки з віршів Миколи Вінграновського. Які звуки в них повторюються? Що передає поет за допомогою цих звуків?

Була гроза, і грім гримів,
Він так любив гриміти,
Що аж тремтів, що аж горів
На трави і на квіти.

Почапали каченята
Та по чаполоті¹.
Каченята-чапенята,
Сухо їм у роті.

¹ *Ча́полоть* (ча́полоч) — трав'яниста рослина.

Звукопис — повтор звуків з метою створення певного враження.

7. Спишіть, вставляючи пропущені букви. Запишіть відгадки.

Стоїт.. півен.. на гря..ках у червоних чобі..ках.
Уден.. з ногами, а вночі без ні.. .
Плету хлівец.. на четверо овец.. і на п'яту кі..ку.
Без рук, без ні.. на плі.. вилі...

СКОРОМОВКИ-СПОТИКАНКИ

1. Прочитайте кожну скоромовку тричі. Які звуки повторюються у кожній із них? Вони дзвінкі чи глухі? Які слова вам найскладніше вимовляти? Які картини ви уявляєте, читаючи скоромовки?

Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.

У Кіндрата куртка короткувата.

У чотирьох черепашок четверо черепашенят.

На міліні лиману лина ловили.

Три дроворуби на трьох дворах дрова рубають.

2. Прочитайте скоромовку Грицька Бойка. Знайдіть слово: у якому всі приголосні дзвінкі; у якому всі приголосні глухі.

Вибіг Гришка на доріжку,
На доріжці сидить кішка.
Взяв з доріжки Гришка кішку,
Хай піймає кішка мишку.

3. Розіграйте скоромовку Варвари Гринько за особами. Слова автора прочитайте разом. Поясніть значення виділених слів. Спишіть питальне речення. Підкресліть букви, що позначають дзвінкі приголосні, — однією рисою; глухі — двома.

Ґава ґаву запитала:

— Ти на **ґанок** не літала?

— Не літала я на ґанок,

Та й **проґавила** сніданок.

4. Розшифруйте скоромовку: замініть дзвінкі звуки на парні глухі і навпаки. Зашифруйте скоромовку для товариша.

Здав на хоріг — убав на боріх.

5. Складіть речення-скоромовку.

Маргарита, на, збирала, горі, маргаритки.

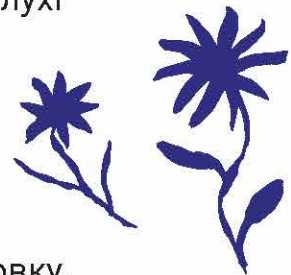
6. Влаштуйте змагання: **А.** Хто найшвидше вимовить скоромовку.

Б. Хто найбільше разів повторить скоромовку, не схибивши.

В. Хто запам'ятає найбільше скоромовок.

7. Запишіть скоромовку, яка вам найбільше сподобалася. Підкресліть букви, що позначають дзвінкі приголосні, — однією рисою; глухі — двома.

НАГОЛОС

1. Прочитайте. Які слова пишуться однаково, а звучать по-різному? Поясніть їх значення.

На сорок сорок
Треба сорок сорочók.
Та ще добрих чоботят
Аж вісімдесят.

Анатолій Камінчук

2. Спишіть речення, ставлячи наголос у словах, що однаково пишуться. Доберіть підписи до малюнків.

А. З малого сім'я велике дерево виростає. А потім навколо старого дуба — ціла сім'я дубків. **Б.** Вухо — орган слуху. Завдяки йому ми чуємо і як дзижчить комар, і як звучить орган.

3. Придумайте речення — кінцівку розповіді.

Маленький жолудь зірвався з гілки і впав на землю. Кваплива білка закопала жолудь і одразу про нього забула.

4. Прочитайте. Чому не над кожним словом стоїть знак наголосу?

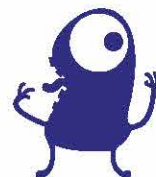
Одинáдцять, чотирнáдцять, метр, сантимéтр, кіломéтр, йде, йдемó, кíлим, черговíй.

5. Прочитайте слова одне одному по черзі. Чи однаково ви вимовляєте ці слова? Перевірте себе за орфографічним словником. Спишіть слова, поставте в них наголос.

Український, українець, помилка, посмішка, чорнослив, навчання, завдання, читання, монолог, діалог, каталог.

6. За зразком вправи 2 придумайте по два речення з кожним словом.

Брати, плакати, шию.

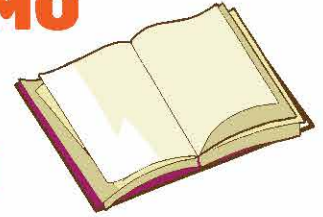
ЗМІСТ

Передмова.....	6
Як усе починалося.....	8
Православні святині.....	16
Прогулянка Хрещатиком.....	26
Архітектурні пам'ятки.....	34
Парки столиці.....	44
Київ літературний.....	52
Музеї – дітям.....	60
Київський транспорт.....	68
Веселі скульптури.....	72
Смачні символи столиці.....	76

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

ВИВЧАЄМО ЗМІСТ КНИЖКИ

1. Учні 2-Б класу взяли в бібліотеці книжку «Дітям про Київ». Прочитайте її зміст.

Зміст допоможе дізнатися, про що буде йтися в книжці.

2. Діти хочуть більше дізнатися про столицю нашої Батьківщини. Вчителька склала список запитань, на які вони мають знайти відповідь. Запишіть назви розділів, у яких треба шукати відповіді.

- А.** Хто і коли заснував Київ?
- Б.** За часів якого князя засновано Києво-Печерську лавру?
- В.** Життя яких дитячих письменників пов'язане з Києвом?
- Г.** Яка станція київського метро найглибша в світі?
- Д.** Хто придумав «Київський торт»?

3. З яких розділів книжки ці тексти? Чому ви так думаєте?

- А.** Понад 100 років тому в Києві з'явився кінний трамвай. Його вагони тягли близько 70 коней, які працювали у дві зміни.
- Б.** На одного жителя Києва припадає 20 м² зелених насаджень. У Парижі – 14 м², в Лондоні – 12 м², у Берліні – 10 м².

{ м² – метр квадратний – це квадрат зі стороною 1 м. }

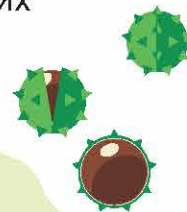
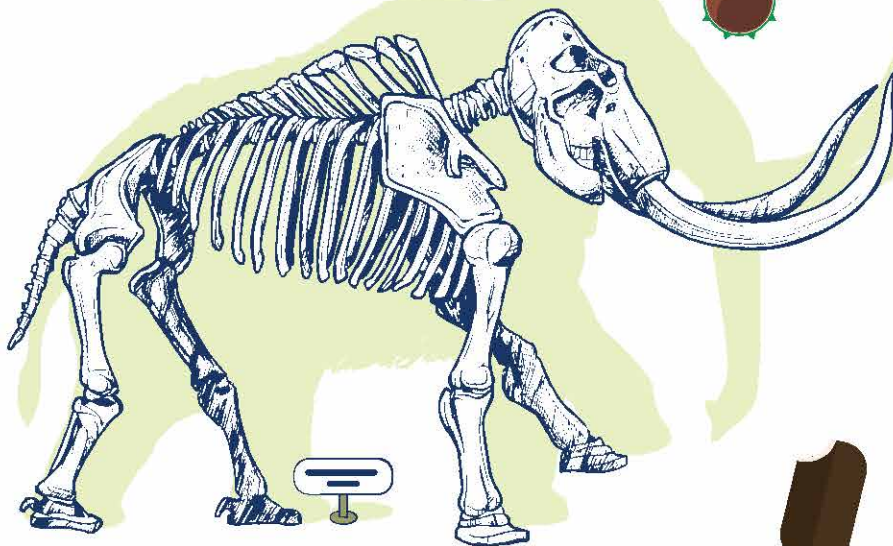
В. У самісінькому центрі Києва можна потрапити в хатину з кісток мамонта. Треба лише відвідати Національний науково-природничий музей. Ви побачите, якою була Земля **мільйони** років тому. Дізнаєтеся про будову нашої планети, про давню і сучасну флору¹ і фауну². Найцікавіші експонати – скелети вимерлих тварин: мамонта, **морської** корови, гігантського оленя, первісного бика-тура. Вам розкажуть про **історію** племен і народів, які населяли територію України.

¹ **Флора** – рослинний світ.

² **Фауна** – тваринний світ.

4. Випишіть виділені слова, поділяючи їх для переносу.
5. Спишіть речення, у якому йдеться про найцікавіші експонати музею. Поставте наголос у всіх словах речення. Перевірте себе за орфографічним словником. Значення незнайомих слів з'ясуйте у тлумачному словнику.
6. Опишіть, що зображено на ілюстраціях. Назвіть розділи, де вони можуть бути вміщені.

7. За зразком вправи 2 придумайте і запишіть три запитання за змістом книжки з класної або домашньої бібліотеки.

ВЧИМО МОВУ

НЕНАГОЛОШЕНІ [Е], [И]

1. Прочитайте вірш. Зверніть увагу на виділені слова — порівняйте вимову голосних звуків, позначених однаковими буквами. З чим порівнюють себе їжаки? Чому? Який настрій створює вірш?

{ Ненаголошені звуки [е], [и] у вимові наближаються до [и], [е]: [ве^еселі], [ли^естки]. }

2. Розгляньте ілюстрації. Порівняйте їжачків. Чи підходять ілюстрації до вірша?
3. Прочитайте пари слів. Спишіть, поставте наголос, підкресліть ненаголошені [е], [и].
Земля — землі, пеньки — пень,
степи — степ, крило — крила,
листи — лист.
4. Спишіть, доповнюючи речення. Підкресліть букви, які позначають ненаголошені [е], [и].
Зима, весна, літо, осінь — це ... .
Верба, береза, ялина, тополя — це ... .
5. Запишіть два речення про зображених їжачків. Підкресліть букви, які позначають ненаголошені [е], [и].

ЇЖАКИ

Два **веселі** їжаки
Накололи на голки
Всі **листки**

І сказали:

— Ми — куці,
Золоті у нас плащі
На дощі.

Два веселі їжаки
Накололи на голки
Всі **грибки**

І сказали:

— Ми — пеньки,
Наросли у нас грибки,
Як горбки.

Два веселі їжаки
Позгортались у клубки
Під голки

І сказали:

— Ми — грудки...
Ну, а може, — будяки...
Ну, а може, — їжаки
Все-таки?..

Тамара Коломієць

СКЛАДАЄМО ЛІЧИЛКИ

1. Прочитайте лічилку.
Вона народна чи авторська?

Слухай, як Я — в_есна,
Лічити слід: А ти — з_ема.
Я — кульбаба, Був мороз,
Ти — кульдід. Т_епер н_ема!

Анатолій Камінчук

2. Випишіть слова з ненаголошеними [и], [е].
Перевірте їх правопис за орфографічним словником.
3. У слові, яке придумав поет, визначте кількість звуків і букв.
4. Прочитайте лічилку з чисел.
Запишіть словами числа з лічилки, у яких є апостроф.

2 12 46
48 5 06
33 1 102
8 9 32

5. Думайте, як поет: збагніть логіку автора і допишіть два рядки лічилки.

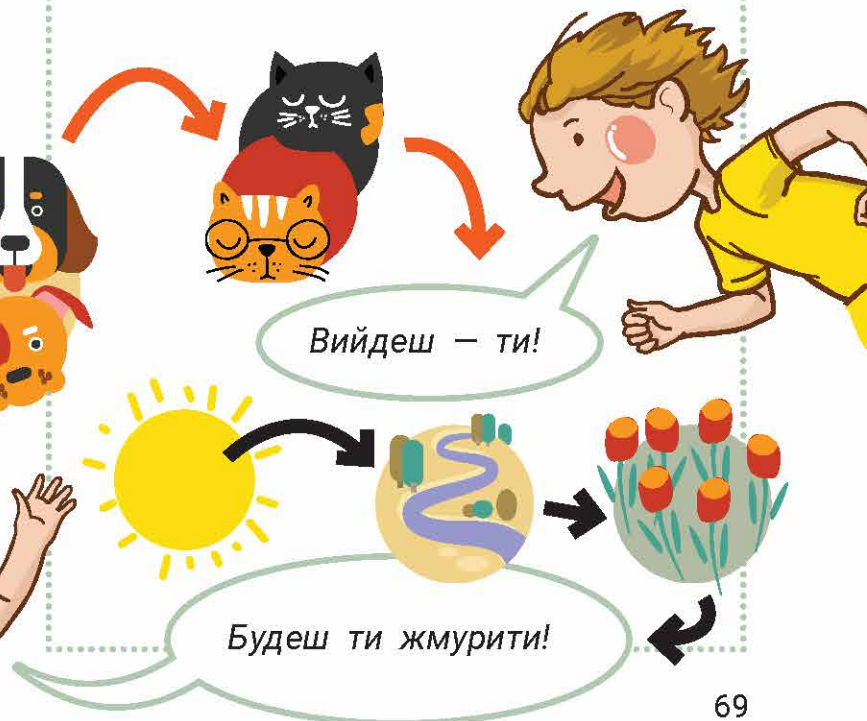
Летіла летілка,
Лічила лічилку:
Один — крякотин,
Другин — туркотин,
Третин — сокотин...
Четвертин — ...
П...
Хто зазіває,
Той буде жмурин.

Дмитро Чередниченко

6. Виберіть завдання.
Складіть і запишіть лічилку.

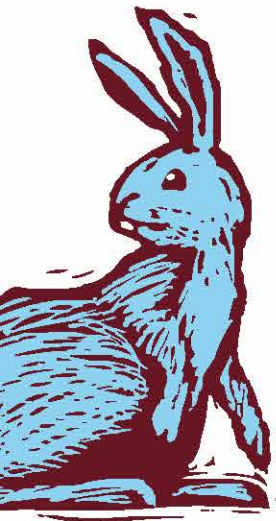
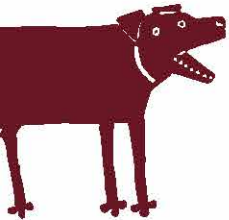
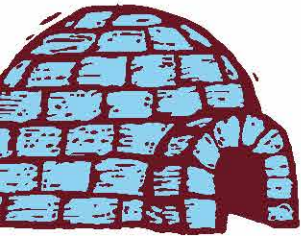
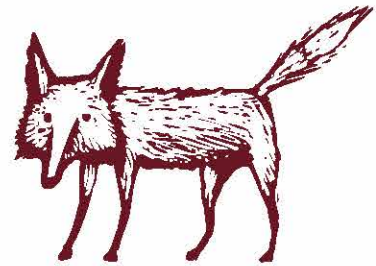
- A. За допомогою малюнків.
B. Із чисел (зразок — вправа 4).
B. На будь-яку тему.

ЗАЙЧИКОВА ХАТКА

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА

Жили собі лисиця та заєць. У зайчика була хатка луб'яна, а в лисички — крижана. От прийшла весна. Лисиччина хатка розтанула, а зайчикова стоїть, як і стояла.

От лисичка і каже до зайчика:

— Пусти мене, зайчику, у свою хатку переночувати.

Пожалів зайчик та й пустив її. А вона взяла та й вигнала зайчика. Іде бідолашний, плаче, що аж дороги за сльозами не бачить. А назустріч йому собаки:

— Чого це ти, зайчику, плачеш?

— А як же мені не плакати, коли мене лисичка з хатки вигнала?

— Не плач, ми тобі поможемо.

Пішли вони до хатки. Собаки як загавкають:

— Гав-гав-гав! Ану, лисице, іди геть із зайчикової хатки!

А лисиця їм із печі:

— Як вискочу, як вистрибну, полетить ваша шерсть!

Собаки злякалися і втекли. Заплакав зайчик іще дужче.

Аж тут іде ведмідь.

— Чого це ти плачеш? — питає у зайчика.

— А як же мені не плакати, коли мене лисиця із хатки вигнала?

— Не плач, я тобі допоможу.

Зрадів наш зайчик. Пішли вони з ведмедем до хатки. Як загарчить ведмідь:

— Ану, лисичко, геть із зайчикової хатки!

А лисиця йому з печі:

— Як вискочу, як вистрибну, полетить твоя шерсть!

Злякався ведмідь і втік. Сидить зайчик під кущем і гірко плаче. Аж тут іде півник Золотий Гребінець, на плечі косу несе.

— Чого плачеш? — питає.

— А як же мені не плакати, коли мене лисичка з хати вигнала?

— Пішли, я тобі поможу.

— Та де тобі! Собаки гнали, не вигнали, ведмідь гнав, не вигнав і ти не виженеш.

— А я тобі кажу, ходім.

Ось прийшли вони до хатинки. Півник як закукурає:

— Ку-ку-рі-ку! Іду до хатки лисичку виганяти!

Злякалася лисичка та й каже:

— Іду, іду, ось уже взуваюся!

А півник знову:

— Іду до хатки лисичку виганяти.

На плечі косу несучи, заріжу, заріжу!

Лисичка відповідає:

— Зачекай, уже одягаюся.

Півник постукав у віконечко, а лисичка як вискочить, як дремене. Подякував зайчик півникові Золотому Гребінцю і сказав:

— Як хочеш, будемо разом жити.

І стали вони разом жити-поживати і добра наживати.

1. Знайдіть у казці зачин, основну частину, кінцівку. Пригадайте, які зачини і кінцівки часто повторюються в казках.
2. Спишіть зачин — перший абзац казки. Поставте наголос у всіх словах. Підкресліть ненаголошені [е], [и].
3. Скільки персонажів у казці? Які з них є головними? Чому ви так вважаєте? Охарактеризуйте лисичку і зайчика та інших персонажів, використовуючи слова — назви ознак (Яка лисичка? Який зайчик?). Хто, на вашу думку, найсмівливіший у казці?
4. Розіграйте казку. Промовляючи слова героїв, використовуйте міміку й жести.
5. Діти добирали ключові слова до казок, щоб знайти їх текст в інтернеті. Про які казки йдеться? Кому з дітей важче буде знайти казку? Чому? Для яких казок достатньо одного слова, щоб вгадати?

ДІД, БАБА

ЛИСИЦЯ, ВОВК,
КОЛОБОК

ЛИСИЦЯ,
ВОВК

ДІД, БАБА,
КУРОЧКА РЯБА

ПІВНИК, ЛИСИЧКА

«КАЗКОВА» ІНФОГРАФІКА 100 КАЗОК

53 сини

33 ведмеді

38 богатирів

47 королів

47 чортів

38 мачух

31 дід

76 зміїв

33 царівни

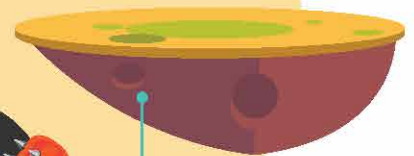
45 сиріт

39 дівчат

9 ТИСЯЧ
РОКІВ ТОМУ

300 РОКІВ
ТОМУ

1 ТИСЯЧА
РОКІВ ТОМУ

15 ТИСЯЧ
РОКІВ ТОМУ

ЯК НАРОДЖУВАЛАСЯ КАЗКА

1. Спишіть тільки речення, яке відповідає інфографіці «Як народжувалася казка».

А. Українські казки з'явилися в такому порядку: про свійських тварин, про диких тварин, про богатирів, про багатих і бідних.

Б. Українські казки з'явилися в такому порядку: про диких тварин, про свійських тварин, про богатирів, про багатих і бідних.

В. Українські казки з'явилися в такому порядку: про багатих і бідних, про богатирів, про свійських тварин, про диких тварин.

2. У виписаному реченні підкресліть: однією рисою букви, що позначають м'які приголосні; двома рисками слово, у якому всі приголосні дзвінкі; хвилястою лінією слова, протилежні за значенням.

3. Чи відповідають зображеному такі твердження?

А. Чорти в українських народних казках зустрічаються частіше від зміїв.

Б. В українських народних казках часто зустрічається Пан Коцький.

В. Героями українських народних казок частіше є сироти, ніж царівни.

4. Прочитайте. Які речення є зачином, а які – кінцівкою казки? Пригадайте інші зачини й кінцівки українських народних казок.

Колись було не так, як тепер: колись усякі дива робилися на світі, і світ був не такий, як зараз.

От вам казка, мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам – грошей мішок.

І я там був, мед-пиво пив, по бороді та вусах текло, а до рота не потрапило.

Десь на Десні у десятому царстві...

5. Які числа повторюються в казках? Наведіть приклади.

6. Завдання на вибір (відповідь – максимум три речення).

А. Спробуйте пояснити, чому казки про диких тварин давніші за казки про свійських тварин. **Б.** Напишіть, яка українська народна казка вам найбільше подобається і чому.

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

БРАТЧИК ЛИС І БРАТЧИК КРОЛИК

Бігав, бігав Братчик Лис за Братчиком Кроликом і усіяко мудрував, аби його впіймати. А Кролик усіяко мудрував, аби Лис його не спіймав.

— Та ну його, — сказав Лис.

І тільки-но промовив ці слова, аж ось він скаче дорогою — гладенький, товстенький і жирненький Кролик!

— Постривай, Братчику Кролику! — радісно вигукнув Лис.

— Ніколи мені, Братчику Лисе.

— Мені з тобою потеревенити кортить, Братчику Кролику.

— Гаразд, Братчику Лисе. Тільки ти з того місця кричи, де стоїш, не підходь до мене близько: бліх у мене сьогодні, ой бліх!

— Я вчора з Братчиком Ведмедем бачився, — почав Лис. — Я пообіцяв йому, що ми чубитися перестанемо.

— Чудово, Братчику Лисе. Приходь до мене завтра, пообідаємо.

— Із задоволенням! — зрадів Лис.

Прийшов Братчик Кролик додому сумний-пресумний.

— Що з тобою, чоловіченьку? — питає Матінка Крільчиха.

— Завтра на гостину обіцяв завітати Братчик Лис, — розповідає Кролик. — Треба нам вуха нагострити, щоб не застав знецацька.

Наступного дня Братчик Кролик і Матінка Крільчиха прокинулись ранесенько й пішли на город; набрали капусти, моркви та спаржі, приготували чудовий обід.

Раптом одне з кроленят біжить і гукає:

— Ой, мамусю! Ма! Братчик Лис іде!

Тоді Кролик хутенько — дїтлахів за вуха і посадив їх за стіл, а сам з Матінкою Крільчихою — біля дверей. Чекають вони, чекають — не йде Лис. Визирнув Братчик Кролик за двері, а з-за рогу стирчить кінчик лисячого хвоста. Причинив він двері, сїв, лапками вуха обхопив і заспївав:

— Якщо миску кинути, розіб'ється миска. Якщо близько Лиса хвіст, значить, сам він близько.

Згодом приходить Братчик Їжак і каже:

— Братчик Лис просить вибачити: він занедужав. Запрошує Братчика Кролика завтра на обід.

Прибігає назавтра Кролик до Лиса, чує — стогне хтось. У двері зазирнув: сидить Лис у кріслі, закутаний у байкову ковдру, а вигляд у нього геть кепський. Миска стоїть на столі, а поряд лежить гострий ніжик.

— Це ж що, у тебе курочка на обід, Братчику Лисе? — питає Кролик.

— Так, Братчику Кролику, а яка молоденька та свіженька! Тут Кролик розгладив вуса та й каже:

— Ти що, Братчику Лисе, без кропу її приготував? Щось мені у горло не лізе курятина без кропу.

Вискочив Кролик за двері та мерщій у куці.

*Джоель Чендлер Гарріс.
Казки дядечка Римуса.
Переклад Лесі Борсук*

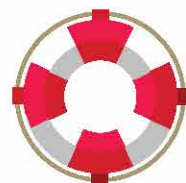
1. Назвіть персонажів казки. Що ви про них дізналися? Як вони ставляться одне до одного?
2. Чому Братчик Кролик мусив запросити Лиса в гості? Як йому вдалося уникнути небезпеки? Що зрозумів Кролик, коли прийшов до Лиса в гості? Як він перехитрив господаря? Хто вам більше сподобався? Чому?
3. Прочитайте казку за особами. З якою інтонацією треба читати за Кролика? А за Лиса? А як читати слова автора?
4. Казка «Братчик Лис і Братчик Кролик» створена на основі південноамериканських народних казок. Порівняйте головних героїв цієї казки та української казки «Зайчикова хатка».

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ЧИТАЄМО ВІРШІ ПРО ДНІПРО

НАРОДЖЕННЯ

Ніхто не знає і донині,
Коли у пітьмі давніх літ
Струмок в болотяній долині
Уперше вихлюпнув на світ.
І, розливаючи озерце
Навкруг дзвінкого джерела,
Вода, мов кров з живого серця,
Уперше в травах потекла.
Тоді, продерши стежку в хащі,
Серед болотяних кущів,
Підповз помалу велет-ящір
І лапи в воду умочив.
Не знав струмок своєї сили,
Не знав, що десь там, у степах,
Йому вітри мостили схили
І скелі відступали шлях.
Струмок звивався у долині,
Світив на сонці сребром.
Він потече по Україні!
Він буде зватися Дніпром!

Марія Пригара

НЕМА СПОЧИНКУ

Біжить, шумить Дніпро старий,
Хлюпоче в далечинь.
І каже сонце раз:
— Та стій!
Хоч ніч одну спочинь!
Це ж ти дротами струм женеш
Та носиш вантажі.
А може, ти втомився теж?
По щирості скажи!
І тут Дніпро як зашумить
На весь широкий світ!
— Течу я стільки вже століть,
Не знаю, скільки літ!
Носив я сотні кораблів
Усім вітрам на зло.
А щоб текти я не хотів —
Такого не було!
Коли б я хвилі зупинив,
Сказав би «Стійте!» їм,
То згасли б тисячі вогнів
На березі моїм.

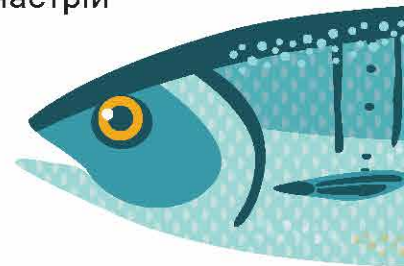
І люди б скрикнули кругом,
Побачивши пільму:
— Рятуйте! Що таке з Дніпром?
Як допомогти йому?
І що ж мені — відпочивать,
Сховавшись в береги?!
Та я почав би висихать
Від сорому й нудьги!
Шепнуло сонце:
— Вибачай,
Коли такі діла!
Біжи, старий, та поспішай:
Робота ж немала!
Бурчить Дніпро:
— Спочить? Мені?
Про це навек забудь! —
Біжать по всіх світах вогні
Від нього в дальню путь!

Марія Пригара

1. Які картини ви уявляєте, читаючи вірш «Народження»? Які звуки, слова-звуконаслідування допомагають «почути» народження Дніпра?
2. Що реальне, а що фантастичне у вірші «Нема спочинку»?
3. Доведіть, що Дніпро зображений як жива істота. Які слова для цього використала Марія Пригара? Який настрій у Дніпра в діалозі з сонцем?
4. Розкажіть «біографію» Дніпра, спираючись на вірші Марії Пригари.
5. Поясніть, чому у вірші «Нема спочинку» так багато окличних речень.

ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

1. Що зображено на малюнку? Запишіть по два слова — назви предметів, ознак, дій, які б допомогли описати зображене. Запишіть речення до малюнка.

Коли ми вимовляємо слово, ми щось уявляємо: предмет, ознаку, дію тощо. Те, що уявляємо ми (а також інші люди, які нас чують і розуміють), є **лексичним значенням слова**.

2. Доповніть ряди слів.

Люди: син, дівчинка...

Тварини: собака...

Рослини: яблуня...

Явища природи: веселка...

Почуття: радість...

Ознаки: жовте...

Дії: біжить...

Об'єкти неживої природи: сонце...

3. Яке дерево зображено на малюнку? Прочитайте, як описано його лексичне значення в тлумачному словнику.

Яблуня – садове й лісове фруктове дерево з плодами переважно кулястої форми.

4. Відгадайте слово за його значенням. Відгадки запишіть. Поставте наголоси у словах з ненаголошеним [e].

ящір   веселка   хащі   вітер   вересень

1. Рух потоку повітря. 2. Дугоподібна різнобарвна смуга, яка з'являється в атмосфері внаслідок заломлення сонячних променів у краплинах дощу, води. 3. Перший місяць осені. 4. Велетенський вимерлий плазун. 5. Густих, непрохідний ліс.

5. Випишіть з віршів про Дніпро три слова – назви предметів, ознак, дій. Не користуючись словником, спробуйте (кожен самостійно) записати їх лексичне значення. Порівняйте в парі результати.

6. Розподіліть слова у групи. Придумайте назву кожній групі слів. Доповніть кожну групу слів своїми прикладами.

Лапа, інженер, джерело, корабель, голова, поїзд, хвіст, будівельник, море, тулуб, електрик, літак, озеро, льотчик, трамвай, океан.

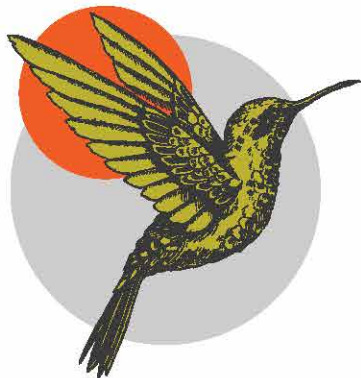
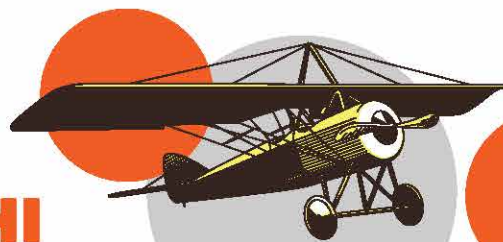
7. Знайдіть у тексті зайве речення. Поясніть, як ви міркували. Придумайте назву і спишіть текст без зайвого речення.

Дніпро – найбільша річка України. Тече територією Росії, Білорусі та України. Носив я сотні кораблів усім вітрам на зло. У давні часи його називали Борисфен, Славутич.

ОДНОЗНАЧНІ І БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА

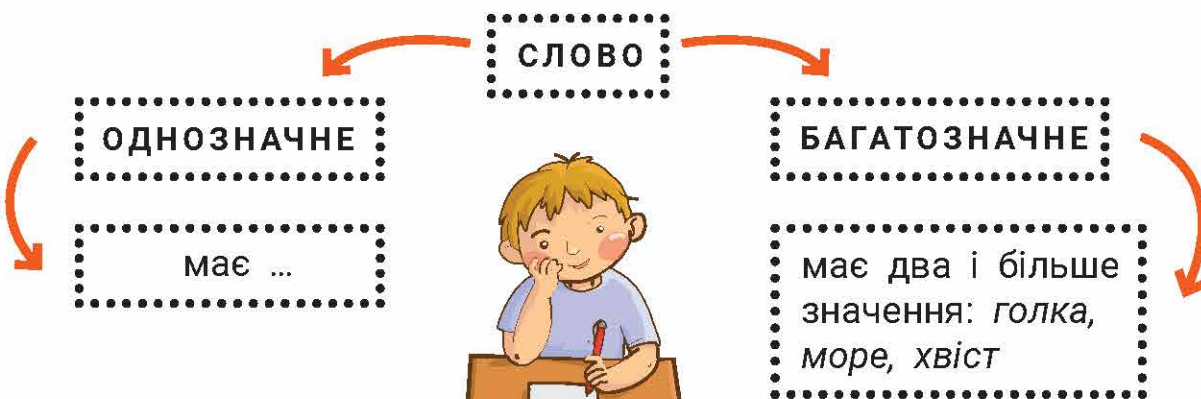

Крило літака.
Крило птаха.
Крило вітряка.
Крило автомобіля.

1. Розгляньте малюнки й опишіть, що зображено. Доберіть з рамки підписи до малюнків. Чим схожі зображені предмети?
2. Знайдіть у кожній групі словосполучень багатозначні слова. Поясніть їх лексичне значення. Це слова – назви предметів, ознак чи дій?

1. Клітка для папуги. Грудна клітка. **2.** Важка робота. Важка сумка. Важкий день. Важкі кроки. **3.** Гострий біль. Гострий ніж. Гострий слух. **4.** Дощова хмара. Хмара ворон. **5.** Чорне море. Море квітів. **6.** Солодке варення. Солодке життя. **7.** Пливе човен. Пливе хмарка. **8.** Ударив грім. Ударив по м'ячу.

3. Доповніть схему і поясніть, що таке однозначні й багатозначні слова. Поясніть значення слів-прикладів зі схеми.

Чому різні предмети,
ознаки або дії назива-
ються одним словом?

А що спільно-
го в Чорного
моря і моря
квітів?

Бо ці предмети,
ознаки або дії
мають щось
спільне.

4. Прочитайте розмову дітей. Дайте відповідь на запитання. Пояс-
ніть, що спільного у значеннях багатозначних слів із вправи 2.

5. Спишіть, вставляючи пропущені слова. За допомогою тлумачного
словника поясніть їхнє значення. Усно складіть із кожним зі слів
по реченню.

Одна ... добре, а дві — краще. Хліб усьому ... .

Соснова ... довша за ялинову. Для вишивання мені потрібні
полотно, нитки й ... .

Я пишу не олівцем, а ... . Дівчинка помахала ... на прощання.

7. Ви знаєте, що **джерело** — це не тільки потік води? Доповніть ре-
чення, використовуючи слова з рамки. Поясніть лексичне
значення слова **джерело**.

вітаміни   світло   знання   тепло

Сонце — джерело ... . Книжка — джерело ... .

Овочі і фрукти — джерело ... .

8. Знайдіть у тлумачному словнику значення слів **ключ**, **гребінець**,
земля. Складіть з одним зі слів кілька речень так, щоб воно вжи-
валось у різних значеннях.

ОСІННЯ ГРА

¹ **Вивірка** —
білка.

² **Виярок** —
невеликий яр,
заглибина
в землі.

³ **Шугати** —
швидко
пересуватися.

Чи знаєте ви осінні білчині ігри?

Граються білки у хованки. Граються самі з собою, з променем-зайчиком.

Грається білка з білкою. Сковзне промінь по дереву — білка за ним. Промінь на гілку — білка за променем. Зверху донизу. Знизу — догори. Хто кого ловить — не втямиш. І не стомиться білка-стрибунка. І не прощається з осінню. Сонце на гілку — білка за ним. Білка на другу, сонце — за нею.

Лист за листом — осінь кружляє понад землею.

Білка безжурно у хованки грає.

Білка на зиму горіхи збирає.

Грається променем, грається листом.

Не розлучається з нашим дитинством.

Микола Сингаївський

ПЕРЕПЛУТАНКА

А у виярку скаче вивірка¹,
Мов промінчик із хмарки виринув.
З хмарки виринув — скік у виярок².
І шугає³ там, ніби вивірка.

Вікторія Стах

1. Прочитайте уривок з оповідання і вірш.

Про кого в них розповідається? Як розповідається?

2. Знайдіть якомога більше спільного в білки і сонячного променя.

3. Поясніть, чому вірш називається «Переплутанка».

Що з чим порівнюється у вірші? Запишіть.

Вивірка, мов ... . Промінчик, ніби ... .

4. Чому, на вашу думку, Вікторія Стах використала слово **вивірка**, а не **білка**? Які звуки найчастіше повторюються у вірші?

5. З чим можна порівняти хмару, осінній листок, сніжинку, зайчика? Запишіть свої порівняння. Використовуйте слова **як**, **мов**, **ніби**.

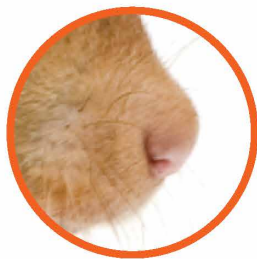

ЯК ЗОБРАЖЕННЯ ДОПОМАГАЮТЬ ЗРОЗУМІТИ ТЕКСТ

1. Подивіться уважно на фотографії. Про що може йтися в тексті? (Скористайтеся словами в рамках.)

Харчування білки   Будова тіла білки   Вороги білки

2. Прочитайте текст. Перевірте правильність вашого припущення.

Білка добре пристосована для життя в лісі. Її густий довгий хвіст слугує кермом і підтримує рівновагу. Тварина спритно стрибає по деревах. Кігті допомагають їй триматися. Білки чудово бачать. Безпеку під час піднімання і стрибків гарантують чутливі волоски. Завдяки доброму слуху білка, почувши підозрілий тріск, одразу тікає з гілки.

3. На які запитання ви можете відповісти тільки за допомогою фотографій, а на які – лише прочитавши текст? Дайте письмово відповіді на запитання.

Як виглядають кігті білки? / Як білка використовує хвіст?
На що схожі вуха білки? / Якого кольору білка?

4. Порівняйте тексти на цій і попередній сторінках. Про кого чи що в них ідеться? Навіщо вони написані? У якому тексті передається настрій? З якого тексту можна зрозуміти ставлення автора?

5. Запишіть по два запитання до тексту і до фотографій.

ПРЯМЕ І ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ. ОМОНІМИ

1. Розгляньте малюнки. Прочитайте підписи. Поясніть лексичне значення слова, яке повторюється, за допомогою визначень у рамках.

хлопчик іде

дощ іде

годинник іде

.....
працювати, діяти
.....

.....
падати зверху, литися
.....

.....
рухатися, ступаючи ногами
.....

{ Багатозначне слово може мати
пряме і переносне значення.
Значення багатозначних слів
пов'язані між собою. }

2. Знайдіть зайве слово (яке не підходить до першого) в кожному рядку.

Річка — іде, відстає, в'ється, тече.

Дощ — іде, тече, накрапає, періщить.

Годинник — іде, стоїть, біжить, відстає.

Дорога — іде, стоїть, в'ється, веде.

3. Прочитайте. Поясніть лексичне значення виділених слів. Придумайте за зразком такі словосполучення, щоб виділені слова вживалися в них у прямому значенні. Що спільного у прямого й переносного значення слів?

Підошва гори, **океан** думок, **гора** яблук, **швидкий** розум,
автобус **повзе**, **двірники** в машини, **холодний** погляд.

Зразок: **Хвіст** потяга — **хвіст** білки.

4. Складіть словосполучення. Поясніть, у прямому чи переносному значенні вжиті в них виділені слова.

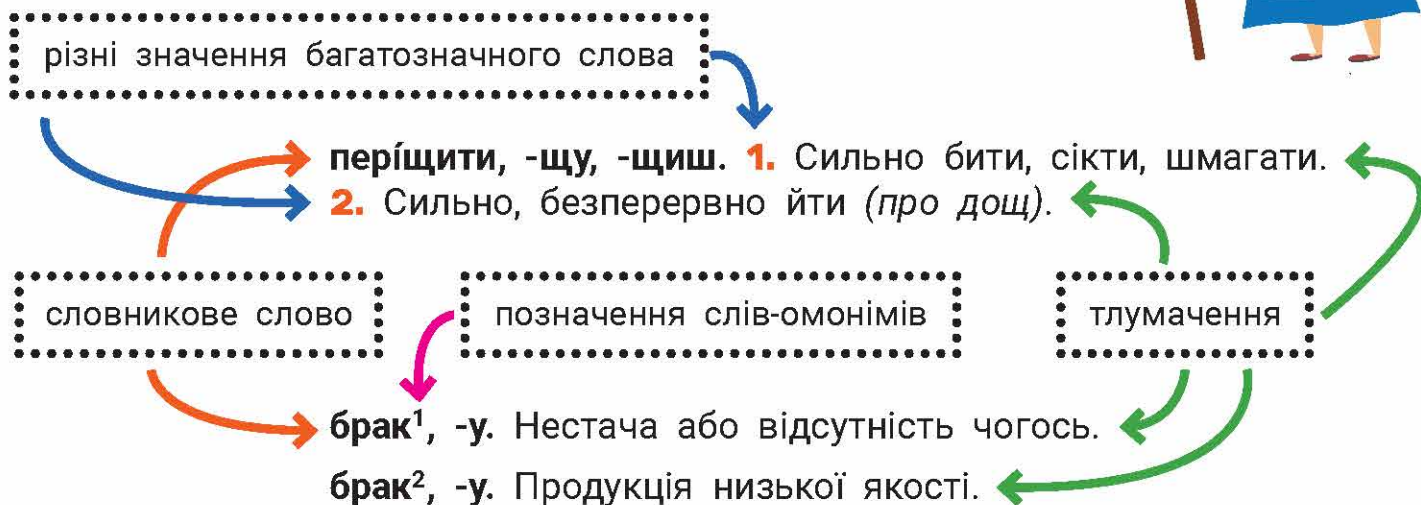
Золотий (прикраси, руки, осінь, людина);
м'який (хліб, характер, килим).

5. Прочитайте правило. Складіть речення зі словами-омонімами.

Омоніми — це слова, які однаково пишуться і вимовляються. Значення омонімів не пов'язані між собою:
коса — зачіска; сільськогосподарське знаряддя; смуга суходолу в морі;
лава — меблі; розжарена вулканічна маса; шеренга;
байка — тканина і літературний твір.

6. Розгляньте фрагменти тлумачного словника.

Як у словнику позначаються багатозначні слова і омоніми?

7. Знайдіть омоніми. Поясніть їхні значення.

Коваль кує в кузні, а зозуля кує у лузі. Беріть луки та й біжіть у луки. Другокласник Ігор не любить комп'ютерних ігор. Гнав череду їсти череду.

8. Намалюйте ілюстрацію до речення.

Косий з косою косою косою косив траву на косі.

ВІРШІ ПРО ЗИМУ

Сипле, сипле, сипле сніг.
Мов метелики сріблісті,
Сніжинкі біленькі, чисті
Тихо стеляться до ніг.
Сипле, сипле, сипле сніг.
Сипле, сипле, сипле сніг.
Тихо, легко і спроквола
Покриває все довкола,
Ні стежок, ані доріг...
Сипле, сипле, сипле сніг.
Сипле, сипле, сипле сніг.
Все присипав — доли, гори,
Вже весь світ — мов біле море,
Біле море без доріг.
Сипле, сипле, сипле сніг.

Марійка Підгірянка

Сидить пряля та й пряде —
Сніг іде — іде — іде —
Нитка рветься де-не-де —
А вона пряде й пряде.
Вже напярла хуртовин
На шапки для верховин,
На сувої полотна,
На завіску для вікна,
На хустину й укривало —
Мало — мало — мало — мало —
Сніг іде — іде — іде —
А вона пряде й пряде...

Ліна Костенко

1. Прочитайте вірші спочатку мовчки, а потім виразно вголос. Чи змінюється враження від віршів?
2. Опишіть картини, які ви уявляєте, читаючи кожний вірш. Чи однакові вони?
3. Які слова повторюються у віршах? Це назви предметів, ознак чи дій? Навіщо, на вашу думку, використано ці повтори?
4. У якому вірші природне явище постає як жива істота? Прочитайте слова, які це доводять.

ЗИМОВИЙ РАНОК

Дрімає білий ліс,
Мов чарами повитий,
А місяць із небес
Алмази сипле скрізь
І сяйвом облива
Зимові сніжні квіти...
Дрімає білий ліс.
А між кущами зайчики маленькі
Вже гулянки веселі почали
І в'ються у танку,
Неначе пух легенький,
У тихім морі мли.
І сиві хмароньки
У небесах дивують,
Як гарно зайчики
Ведуть свої танки,
І бачить ліс крізь сон,
Як зайчики танцюють,
І шепче їм казки...

Максим Рильський

1. Що, крім назви, свідчить про те, що у вірші йдеться саме про ранок?
2. Знайдіть слова, вжиті в переносному значенні.
3. Чи в однаковому темпі треба читати вірші Марійки Підгірянки, Ліни Костенко і Максима Рильського? Як саме?
4. Знайдіть у віршах Максима Рильського і Марійки Підгірянки порівняння. Навіщо їх використано?

СОВА, ЯКА ХОТИЛА СТАТИ ЖАЙВОРОНОКОМ

Усе найцікавіше в лісі відбувалося зранку і вдень. Сові залишалося вірити цьому, бо звідки їй було знати? Вранці вона ще спала у своєму дуплі й нічого не чула, не бачила. І вдень вона ще спала. Прокидалася надвечір, коли до її старого дуба на узліссі прилітав Жайворонок.

Сова пір'ячко чистить, зарядку робить, а Жайворонок їй розповідає, який чудовий день добігає кінця. Потому він летить до себе в гніздечко, у густу траву, бо час йому лягати спати. А у Сови все тільки починається. Бо Жайворонок, як відомо, рання пташка, а Сова — нічна. Коли один бадьорий та активний, друга спить. І навпаки.

Дивна між ними дружба, незрозуміла для багатьох птахів. Хижачка Сова могла запросто вполювати малого пташка: хап — ковть — і нема! Але на друзів не полюють. Тому Жайворонок не боявся Сови, і вона не виявляла до нього жодної агресії. Уважно дослухалася до розповідей малого пташка, покліпуючи круглими очима. Не мала що йому розповісти цікавого про ніч. Залишалося тільки слухати про ранок та день — і мовчки зітхати.

Жайворонок прокидався вдосвіта. З першими променями сонця злітав у небо, високо-високо. Заводив пісню про ранкове дзвінке повітря та літній полудень, про вільний пташиний літ та безмежний простір пасовищ і лук, про хрустке насіння, солодкі трави та смачні кошині хмарки... Далеко чути його бадьорі трелі, схожі на музику флейти. Життя прекрасне, співав Жайворонок, а ранок — найкраща пора дня.

Сова чудово бачила лише в темряві. Вночі вона годинами нерухомо сиділа в засідці, лиш час від часу обертаючи голову на всі боки. А тоді — г-гух! — зривалася з високої гілки, розгорнувши крила. Її тінь нечутно пропливала на тлі повного місяця. Вона не співала ніколи. Хіба могла часом скрикнути, попереджаючи інших сов та пугачів: це моя територія! Чужим сюди зась! Шугала попід зорями, роздив-

ляючись згори на здобич, кидалася донизу, видивившись поживу або лиш зачувши рух у траві. А тоді здіймалася вгору із впольованою знахідкою у дзьобі.

Удосвіта втомлена Сова поспішала до розлогого дуба, мостилася спати. І саме в цей час у бадьорого Жайворонка починався новий день. Нічого спільного в цих двох птахів не було! Окрім кількох хвилин спілкування надвечір, коли Жайворонка повертався до свого гніздечка й дорогою залітав до Сови — потеревенити перед сном.

Нічна птаха витріщалася на денну своїми круглими очиськами, крутила головою. Отакої! Невже й справді їй поміж усього птаства дісталися найгірші години доби? Вона нічого з того, чим так тішився Жайворонка, не чула й не бачила. Її час — темрява, зірки й тиша. Нема чим похвалитися.

Галина Вдовиченко

Контраст — це різке протиставлення одного людського характеру, предмета, явища іншому.

1. Розкажіть про головних героїв казки: як виглядали, що робили, чим цікавилися. Використовуйте слова — назви ознак і назви дій. Підтвердуйте свою розповідь словами з тексту.
2. Що об'єднує вас із вашими друзями? А що спільного у Сови й Жайворонка? Чи можлива, на вашу думку, дружба між такими протилежними істотами? Як вони можуть порозумітися?
3. Зверніть увагу на заголовок і спробуйте придумати продовження казки. Презентуйте свої історії товаришам. Чи однакові розповіді у вас вийшли?

СЛОВА, ПРОТИЛЕЖНІ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

1. Виберіть із трьох виділених слів два, які мають протилежне значення. Поясніть свою думку.

Сова не мала що розповісти Жайворонку цікавого про **ніч**. Залишалося тільки слухати про **ранок** та **день**.

Слова, які мають протилежне значення, називаються **антонімами**. Антоніми утворюють пари: *краса — потворність, добрий — злий, говорити — мовчати.*

2. Виберіть із трьох слів те, яке протилежне за значенням до виділеного. Запишіть пари антонімів.

Добрий — невихований, злий, хворий. **Швидкий** — малий, повільний, тяжкий. **Кращий** — менший, худіший, гірший. **Літо** — холод, зима, осінь. **Світло** — ніч, темрява, темний.

3. Опишіть малюнки вгорі, використовуючи антоніми.
4. Спишіть прислів'я, вставляючи пропущені букви. Підкресліть слова, що мають протилежне значення. Яке прислів'я підходить до казки «Сова, яка хотіла стати Жайворонком»?

Менше говори — біл..ше роби. Добре говорит.., а зле творит...
На чужий коровай очей не поривай, а про свій дбай. Рання пташка дз..обик чистить, а пізня очиці жмурить. Праця л..дину годує, а лін.. марнує.

5. Прочитайте, добираючи антоніми.

Для Жайворонка найкраща пора — ранок, а для Сови — ... .
Вранці вона ... у дуплі, а ... прокидалася. Коли Жайворонок бадьорий, Сова — ... . Його день добігав кінця, у неї ... .

6. Спишіть, замінюючи виділені слова антонімами.

Свіжий хліб, **свіжа** сорочка, **солодке** яблуко, **мілка** річка, **легка** сумка.

СЛОВА, БЛИЗЬКІ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

1. Прочитайте групи слів. Порівняйте їх лексичне значення і звучання.

Великий — величезний, велетенський, гігантський, здоровенний.

Малий — крихітний, дрібний, мізерний, невеликий.

Цюцько

Синоніми — це слова, що по-різному звучать і пишуться, але мають близьке або однакове значення: *сміливий, хоробрий.*

2. Запишіть слова-синоніми парами. Яке зі слів є багатозначним?

Фотографія, летовище, оплески, голкіпер, площа, аеродром, ірис, майдан, півники, воротар, аплодисменти, світлина.

Пес

3. «Позбирайте» на сторінці слова, якими називають собак.

Як відрізняється їхнє лексичне значення? Спробуйте пояснити, що таке синонімічний ряд.

Бровко

4. Виразно прочитайте. Випишіть виділені слова. Знайдіть серед них синоніми.

Барбос

— Здоров! — **мовив** пес.

Рекс **пробурчав** у відповідь щось нерозбірливе.

— Мене звати Пол, — **продовжив** незнайомиць. —

А їх — Тер і Гейст. Ми з паралельного світу.

— Та він все одно не зрозуміє, — **озвався** Тер.

— Ну й що далі? — похмуро **спитав** Рекс.

— Ми вирішили допомогти тобі та іншим безпритульним, — **відповів** Пол.

— А чому почали з мене? — **буркнув** Рекс.

— Бо ти ж — Рекс, що означає «цар». З кого ж іще?

— Братця, кінчай, у мене від бліх шерсть ворухиться! —

заскавучав Тер.

— От нав'язався на нашу голову! — сердито **гавкнув** Гейст.

Собака

Гавкун

Шавка

За Галиною Малик

5. Запишіть синонімічні ряди, вилучивши «зайве» слово.

Веселий, жартівливий, активний, смішний.

Сміливий, спритний, безстрашний, відважний, хоробрий.

Красивий, гарний, розумний, вродливий.

Цуцик

ГИДКЕ КАЧЕНЯ

Серед величезних лопухів у своєму гнізді сиділа качка. Вона висиджувала каченят. Нарешті яйця почали тріскатись.

— Піп-піп! — почулося звідти, і всі жовтки в яєчках ожили й висунули голівки.

— Ну, ви вже всі тут? — спитала качка. — Ой, найбільше яйце і досі лежить...

Нарешті тріснуло велике яйце. «Піп-піп!» — промовило пташеня і видряпалося звідти. Воно було таке велике та гидке!

— Яке здоровенне! — сказала качка. — Жодне не схоже на нього. Невже це індича?! Ну, та це ми скоро побачимо.

Другого дня була чудова погода. Качка-мати з родиною пішла до канави. Плюсь! — стрибнула вона у воду. І каченята одне за одним плюснули туди. Навіть погане сіре пташеня плавало з усіма.

«Ні, це не індича, — сказала собі качка, — бач, як гарно гребе воно лапками, як рівно тримається! Це моє рідне дитя! Ні, справді воно нічогеньке, коли до нього добре придивитись».

— Ках-ках! Ідіть до мене, я мушу вивести вас у великий світ, представити вас на пташиному подвір'ї.

І вони пішли на пташине подвір'я. Там стояв жахливий галас.

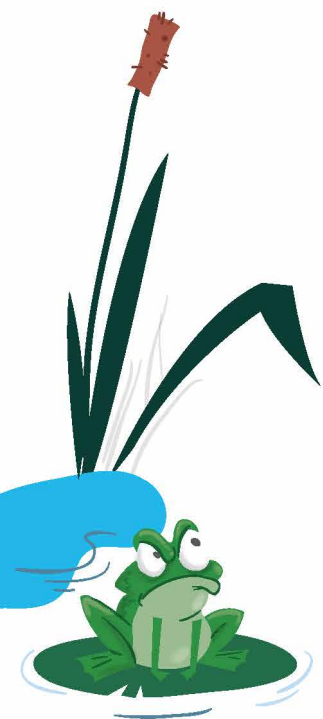
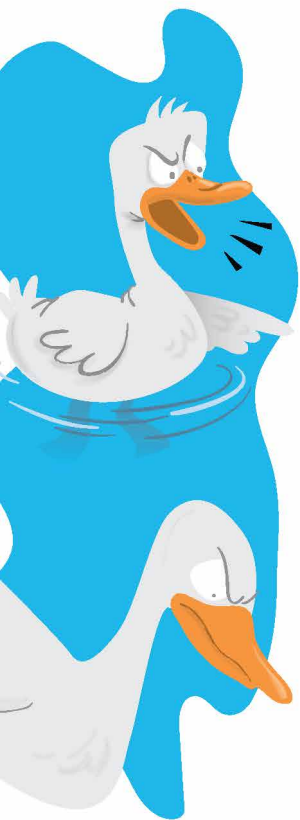
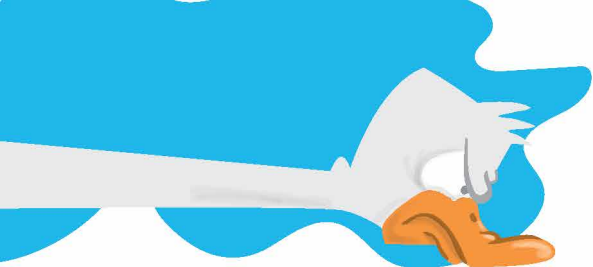
— Привітайтеся та нижче вклоніться отій старій качці. Вона тут найзнатніша. Шаркніть їй ніжкою, схиліть шийки і скажіть: ках!

Вони так і зробили. Але всі інші качки оглядали їх і казали:

— Дивіться! Ще ціла юрба! Наче нас самих тут мало. Фу! Яке гидке одне каченя, ми його не приймемо!

І вмить одна з качок підбігла до каченяти і скубнула його за потилицю.

— Облиш його! — сказала качка-мати. — Воно ж нікому нічого поганого не зробило.

— Може, й так, але воно ж таке велике та незграбне. Його треба прогнати!

— Хороші дітки в цієї матері, — промовила стара качка, — усі гарні, крім одного. Я б хотіла, щоб його виправили!

— Це неможливо, ваша милість, — сказала качка-мати. — Воно хоч некрасиве, але в нього лагідна вдача, і плаває воно теж чудово. Я навіть дозволю собі сказати, що ліпше за інших. Я гадаю, воно покращає з часом або принаймні хоч стане меншим. — Вона почухала йому спинку й погладила пір'ячко.

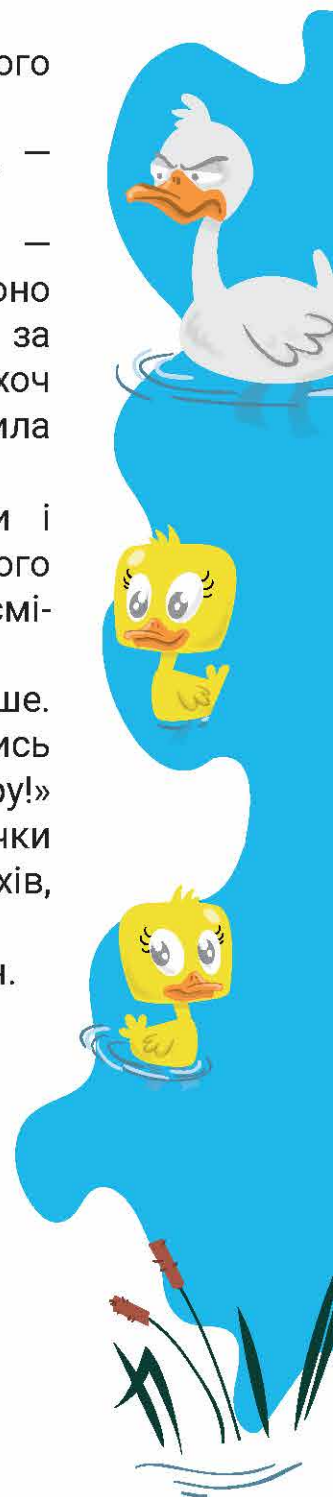
Але бідне каченя клювали, штовхали, з нього глузували і качки, і кури. І воно не знало, що робити, куди подітись. Його пригнічував власний гидкий вигляд і те, що воно стало посміховищем цілого пташиного двору.

Так минув перший день, а далі ставало ще гірше й гірше. Усі гнали бідолаху — навіть його брати та сестри сердились на нього і казали: «Хоч би кішка тебе з'їла, гидку потвору!» І навіть мати казала: «Хоч би мої очі тебе не бачили!» Качки скубли його, кури клювали, а дівчина, яка годувала птахів, штовхала його ногою.

І каченя не витримало, побігло і перелетіло через паркан.

*За Гансом Крістіаном Андерсеном.
Переклад Оксани Іваненко*

1. Як ставилася до свого каченяти мама-качка? Чому її ставлення змінилося?
2. Доберіть до слова **гидкий** слова, близькі за значенням. Знайдіть описи каченяти. Як ви думаєте, воно справді було негарним?
3. Як ставилися до каченяти на пташиному подвір'ї? За допомогою яких слів — назв дій це показує письменник? У чому, на вашу думку, причина такого ставлення до каченяти? Хто вирішив, що воно гидке? Чому воно саме повірило в це?
4. Виберіть слова, які описують ставлення мешканців пташиного двору до пташеняти: **байдужість, здивування, співчуття, агресія, любов, презирство, роздратування, зарозумілість.**

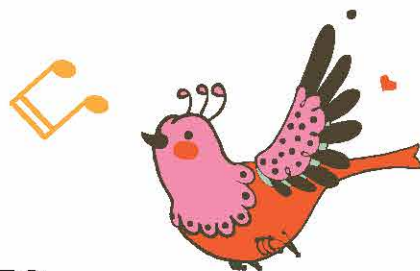

РІЗДВЯНІ ВІРШІ

ОЙ СИВАЯ ТАЯ ЗОЗУЛЕНЬКА

Українська народна пісня

Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров'я!
Усі сади та і облітала,
А в одному та і не бувала.
А в тім саду три тереми:
А в першому — красне сонце,
А в другому — ясен місяць,
А в третьому — дрібні зірки.
Ясен місяць — пан господар,
Красне сонце — жона його,
Дрібні зірки — його дітки.

ДЕ?

— Зимо-зимо, зимусю,
А де була?
— У лузі.
— Що бачила?
— Зайця в камзолі!
— А що чула?
— Віхолу льоллю.
— А що принесла?
— Хурделиці й снігу!
У-у-у, ховайте вуха!

Оксана Луцевська

ЗОЗУЛЯ

А зозуля
Всі ліси облітала.
А зозуля
Колядок назбирала.
А зозуля
Щедрівок назбирала.
Та й несе на сизому пір'ячку:
Ку-ку.

Оксана Луцевська

1. Які ви знаєте колядки та щедрівки? Коли і хто їх виконує? З яким настроєм?
2. Який настрій викликали у вас вірші Оксани Луцевської? Чим вони схожі на українські народні забавлянки, колядки, щедрівки?
3. Знайдіть синоніми у вірші «Де?». Продовжте синонімічний ряд.

ЗМІСТ

I. Зміни

Від речення до тексту

Знову в школі	6
Оксана Іваненко. Галочка	8
Вчимося писати диктант у парі	10
Створюємо плакати	11
Школа в Україні 100 років тому	12
Виділяємо речення	13
Вивчаємо розклад	14
Ян Бжехва. Тиждень	15
Рене Госінні, Жан-Жак Сампе. Урок предметів	16
Складаємо речення	18
Діалог і монолог	19
Галина Малик. Дивний звір	20
Речення і текст	21
Добираємо заголовки	22
Будова тексту-розповіді	23
Василь Гренджа-Донський. Манюсінька	24
Поліпшуємо тексти	26
Створюємо стислі й розгорнуті описи	27
Галина Кирпа. Шпаки і шпаченята. Галина Малик. Неслухняний дощик. Валентин Бичко. Непомітно з'явилася осінь. Віктор Терен. Осінь	28

II. Пізнаємо себе і світ

Звуки і букви

Звуки і букви. Українська абетка	30
Працюємо з орфографічним словником	31
Створюємо стислий опис людини	32
Григорій Фалькович. Люблю	33
Езоп. Хлопчик-брехун, селяни і вовк	34
Склад. Перенос слів із рядка в рядок	35
Девід Маккі. Слон Елмер	36
Тексти-описи	38
Перенос слів із рядка в рядок	39
Сашко Дерманський. Були собі два брати	40
Голосні та приголосні звуки	42
Позначення м'якості приголосних	43
Жіль Тібо. Так багато книжок	44
Для чого ми читаємо книжки	45
Андрій Курков. Чому їжачка ніхто не гладить	46
Букви я, ю, є, ї	48
Створюємо діаграму	49

III. Територія Звуки і букви

Сашко Дерманський. Володар Макуци, або Пригоди Вужа Ониська	50
Слова з подовженим м'яким приголосним звуком	52
Слова з апострофом	54
Гжегож Касдепке. Електронна пошта	55
Листи та інші повідомлення	56
Підписуємо конверт	57
Валентина Каменчук. Мову рідну, слово рідне....	
Чому ведмедик зажурився	58
Автор – український народ	60
Дзвінки та глухі приголосні звуки	62
Скоромовки-спотиканки	64
Наголос	65
Вивчаємо зміст книжки	66
Ненаголошені [е], [и]	68
Складаємо лічилки	69
Зайчикова хатка	70
«Казкова» інфографіка	72
Джоель Чандлер Гарріс. Братчик Лис і Братчик Кролик	74

IV. Спільнота Слово і його значення

Читаємо вірші про Дніпро	76
Лексичне значення слова	78
Однозначні і багатозначні слова	80
Микола Сингаївський. Осіння гра.	
Вікторія Стах. Переплутанка	82
Як зображення допомагають зрозуміти текст	83
Пряме і переносне значення слова. Омоніми	84
Вірші про зиму	86
Галина Вдовиченко. Сова, яка хотіла стати жайворонком	88
Слова, протилежні за значенням	90
Слова, близькі за значенням	91
Ганс Крістіан Андерсен. Гидке каченя	92
Різдвяні вірші	94